

Partiprogram

miljöpartiet de gröna

Inledning

Miljöpartiet de Gröna har tidigare haft ett idéprogram samt handlingsprogram i olika frågor. Nu har vi reviderat dessa skrifter och sammanställt dem i ett enhetligt partiprogram, som antogs av miljöpartiets kongress i november 1993.

Den gröna politiken vill visa vägen till ett uthålligt samhälle, ett samhälle där även kommande generationer kan leva ett gott liv.

Nu finns chansen att lägga om kurs.

Vi hoppas och tror att vårt partiprogram skall inspirera och entusiasmera. Framtiden är formbar – Miljöpartiet de Grönas vision om ett samhälle där ekonomin samverkar med ekologin är inte bara möjlig, den är nödvändig.

Lund februari 1994

Innehållsförteckning

Våra grundvärderingar	2	Kommunikationer	38
Demokrati	5	Bostäder	41
Jämställdhet	7	Kulturell mångfald	43
Kretsloppsekonomi	9	Rättsfrågor	46
Internationellt	18	Utbildning	49
Fred	22	Socialpolitik	52
Flyktingar och invandrare	25	Hälso- och sjukvård	56
Naturvård	27	Landsbygd – glesbygd	60
Jordbruk, fiske och skog	30	Stadsmiljö	62
Energi	35	Stigfinnarna – slutord	64

Våra grundvärderingar

VÅR IDEOLOGI

Miljöpartiet de grönas vision är långsiktigt uthålliga, demokratiska samhällen som lever och verkar inom naturens ramar, lokalt och globalt. Dessa samhällen lever i fredlig samexistens och jämlikt samarbete.

Miljöpartiet de grönas idé är:

- * solidaritet med djur, natur och det ekologiska systemet,
- * solidaritet med kommande generationer,
- * solidaritet med världens folk,
- * solidaritet med människor i vårt eget land.

Vår grundsyn är att människan är aktiv och skapande och vill och kan ta ansvar. Varje människa har positiva utvecklingsmöjligheter.

Vår ideologi vilar på övertygelsen att människor måste leva i samklang med naturen och agera i samspel med den övriga mänskligheten. Vi kan inte överlåta åt de automatiskt verkande ekonomiska krafterna att åstadkomma ekologisk balans. Detta kräver människors kunskap, omdöme och vilja i form av politisk handling.

Vår ideologi är decentralistisk. Den bygger på uppfattningen att koncentration av makt och ägande fjärrar oss människor från vår naturliga miljö och begränsar vårt direkta deltagande och vår ansvarskänsla genom att sätta upp hinder för fantasi, kommunikation, kritiskt sinne och skapande förmåga.

De biologiska processerna ingår i naturliga kretslopp som bygger på principen uppbyggnad – nedbrytning – ny uppbyggnad. De drivs av solens energi och är produktiva i ordets egentliga mening. Den industriella produktionen däremot bedrivs huvudsakligen i linjära system med raka vägar från gruvan, via konsumenten, till avfallshögen.

Målsättningen att omvandla industrisamhället till ett långsiktigt uthålligt och bärkraftigt sam-

hälle kräver stora förändringar. Därför har vi utvecklat vi ett nytt ekonomiskt synsätt som bygger på vår idé om ett miljöriktigt och socialt ansvarsfullt samhälle. Det kallar vi kretsloppsekonomi.

VÅR VILJEINRIKTNING

- Vi vill att kunskap om och känsla för de ekologiska sammanhangen ska ligga till grund för politiska beslut.
- Vi vill med demokratiska medel bygga ett kretsloppssamhälle, där skyddet av livsförutsättningarna väger tyngre än kortsiktiga vinstintressen.
- Vi vill att ekonomin underställs ekologiska, sociala, demokratiska och kulturella målsättningar.
- Vi vill använda lagstiftning och ekonomiska styrmedel så att människor och företag agerar innanför de ekologiska och sociala ramarna.
- Vi vill genom den ekonomiska politiken se till att det som är hållbart långsiktigt också blir lönsamt kortsiktigt för hushåll och näringsliv.
- Vi vill att det politiska systemet ska sätta ramar, garantera rättvis fördelning och allmän välfärd.
- Vi vill att de goda delarna av den svenska modellen försvaras, t.ex. ska barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg i huvudsak vara offentligt och solidariskt finansierad.
- Vi vill minska klyftorna i samhället, dela på jobben, bekämpa främlingsfientligheten och skapa verklig jämställdhet mellan kvinnor och män.
- Vi vill stimulera till småskaligt löntagar- och brukarägande och begränsa det internationella kapitalets rörlighet.
- Vi vill att Sverige och Norden från ekologisk

och social synpunkt ska fungera som modellregion i samarbete med andra delar av världen.

- Vi vill att Sverige ska kunna ta egna steg för ökad handel med tredje världen, för nedrustning och för införande av regler som stoppar miljödumpling.
- Vi vill medverka till en ny solidarisk världsordning och ökat internationellt samarbete för nedrustning och mänskliga rättigheter.
- Vi vill att världshandeln underställs ekologiska och sociala regler samt att bindande miljökonventioner upprättas.

Det är först när denna viljeinriktning förverkligas som ett ekologiskt och solidariskt samhälle kan byggas.

VÅR VÄRLDSBILD

Spelreglerna

Det finns spelregler som vi människor inte kan bortse från eller förhandla bort.

Spelreglerna säger oss att jordens naturresurser är ändliga. De består av lager, dvs fossila bränslen, metaller m.m., och fonder, t.ex. skogs- och fiskbestånd. I en hållbar utveckling måste samhället leva på den tillväxt ("ränta") som fonderna ger.

Spelreglerna säger oss att den enda verkliga produktion som sker på jorden sker genom fotosyntesen, medan mänskliga verksamheter som regel baseras på konsumtion av naturresurser. Detta innebär att människans nuvarande negativa påverkan av naturen minskar den verkliga produktionsförmågan.

Spelreglerna säger oss att ingenting försvinner och att allting sprider sig. Det innebär t.ex. att innehållet i den olja vi bränner upp inte försvinner utan bara övergår i en annan och skadlig form.

Spelreglerna säger oss att allt hänger ihop och att människan är en sårbar del av ett känsligt ekologiskt system. Varje art och varje del i det ekologiska systemet har ett egenvärde oavsett sin direkt märkbara nytta för människan.

Varje gång vi människor bryter mot spelreglerna slår det tillbaka mot oss i form av miljöförstöring, minskat välstånd och försämrade livsförutsättningar.

Naturen

Livsförutsättningarna på vår jord är mycket känsliga för yttre påverkan. Den biologiska mångfalden, den genetiska variationen och det skyddande ozonskiktet är exempel på sådana livsförutsätt-

ningar som steg för steg håller på att slås ut. Detta låter människan ske mot bättre vetande, ofta beroende på ekonomiska idéer som inte tar hänsyn till konsekvenserna för miljön.

I allt högre takt förvandlar människan begränsade och lagrade naturresurser till fasta sopor och sk molekylosopor. Samtidigt ökar den radioaktiva bakgrundsstrålningen. Människan är på väg att skapa en miljö som är ett hot mot livsförutsättningarna.

Människan

Alla människor har samma värde. Alla människor har gemensamma grundläggande behov. Miljöpartiet vill med politiska medel garantera människor både rätt och möjlighet att tillfredställa dessa behov.

Människan är i första hand en biologisk, social och andlig varelse. Trots det har hon i den politiska och ekonomiska debatten reducerats till en ekonomisk varelse, vars främsta uppgift är att vara en kugge i ett ekonomiskt hjul. En förutsättning för att vi människor ska kunna återerövra vår värdighet är att ekonomin underställs ekologiska, demokratiska, sociala och kulturella mål.

Samhället

Att leva är mer än att bara finnas till. Att leva är att känna, älska, gråta, ta ansvar och växa. Vi kan som människor inte växa om vi inte ges möjlighet att verkligen delta i samhällets utveckling. Därför måste vi kunna påverka det bygge som är vår framtid. Vi i Miljöpartiet verkar därför för det vi kallar en deltagande demokrati.

En deltagande demokrati förutsätter att fördelningen i samhället är rättfärdig och att alla människor, efter sina förutsättningar, ges rätt och möjlighet att växa i frihet. Genom en rättvis fördelning med garanterad social och materiell grundtrygghet för alla skapar vi goda förutsättningar för ett samhälle i balans.

SVERIGE I VÄRLDEN

Internationalisering och självtillit

Miljöpartiet bejakar fritt kulturutbyte, möjlighet att arbeta och studera i andra länder, vidgad handel och internationellt samarbete. Däremot accepterar vi inte kapitalets internationalisering och de laglösa valutamarknader som tillåter ett hänsynslöst spel med människor och länder. Kapitalets fria rörlighet undergräver demokratin genom att flytta makten från öppna folkvalda församlingar till slutna kapitalvalda. Ekologiska, so-

ciala, demokratiska och kulturella värden underställs kortsiktiga tillväxt- och förräntningskrav.

Självförtroende innebär minskat beroende av maktcentra, minskad sårbarhet, vidgad handel och större möjlighet för regioner och människor att påverka sin egen situation. Ökad självförsörjning med basförnödenheter som mat och energi är en del av en strategi för ökad självförtroende. Lokal, regional och nationell kontroll över naturresurser (t.ex. skog, jord och vatten) och infrastruktur (t.ex. telenät, elnät, post och järnväg) är andra viktiga delar i en självförtroendestrategi.

Sverige – ett land med unika förutsättningar

Det finns ett stort behov av regioner som vågar gå före och visa vägen mot en långsiktigt hållbar utveckling. Sverige och Norden kan fylla ett sådant behov.

Sverige har stora energitillgångar, förhållandevis god ekonomi och ett fungerande näringsliv. Sverige har demokrati, utvecklade sociala skyddsnet och hög utbildningsnivå. Dessutom har vi länge levt i fred. Därmed har Sverige och Norden goda förutsättningar att fungera som förebilder när det gäller en socialt och ekologiskt hållbar utveckling.

Solidaritet över gränserna

Den rika delen av världen utgör 20 % av jordens befolkning. Den lägger beslag på 80 % av jordens naturresurser. Det är ohållbart och orättfärdigt. Den rika delen av världen måste öppna sig för omvärlden, skriva av u-ländernas penningkulder, stötta en ny solidarisk världsordning och överge kraven på materiell tillväxt.

Demokrati

Genom ökade kunskaper, delaktighet, ansvar, insyn och makt kan människorna tillsammans forma ett bättre samhälle.

Demokrati betyder folkstyre. Trots det tas i dagens Sverige allt fler beslut i slutna sällskap utan folklig insyn eller påverkan. Politiska beslut får alltmer karaktären av beställningsarbeten från de ekonomiska makthavarna. Elitisering och centralisering kännetecknar utvecklingen.

Miljöpartiet de gröna kan inte acceptera att demokratin urholkas. Vi arbetar därför för ett djupgående trendbrott i samhällsutvecklingen. Besluten ska föras närmare människorna. Vi ser ett mer effektivt folkstyre med medvetna och aktiva medborgare som en nödvändighet för att nå ett bättre och mer uthålligt samhälle.

DET ÖPPNA SAMHÄLLET

För att demokratin ska fungera krävs öppenhet från makthavare gentemot medborgare och massmedier. Medborgarnas och massmediernas möjligheter och skyldigheter att granska makthavarna är i själva verket avgörande för demokratin och samhällets utveckling. Miljöpartiet arbetar för att förbättra möjligheterna till insyn och information på alla politiska nivåer liksom i kommunala bolag, banker och näringslivet i övrigt.

Offentlighetsprincipen måste utvecklas

Den lagstadgade offentligheten och insynen ska enligt vår uppfattning också omfatta konsumenternas rätt till full information om produkter och företag.

Yttrandefriheten och meddelarfriheten måste värnas. Yttrandemöjligheten måste förbättras genom bl.a. mångfald och ägarspridning när det gäller massmedier.

Vi kräver att lagar och förordningar ska vara tydliga och begripliga så att allmänheten kan läsa sig till och förstå sina rättigheter och skyldigheter.

DELTAGANDE DEMOKRATI

För att människor i större utsträckning än i dag ska känna och ta ansvar krävs mer delaktighet och deltagande i beslutsprocesserna. Alla borde under någon del av livet få möjligheten att arbeta politiskt och ha ett politiskt uppdrag. Det är väsentligt att den enskilde i större utsträckning engageras i hur samhället styrs och tar på sig sin del av det gemensamma ansvaret. Miljöpartiet anser också att barnens möjligheter att påverka samhällsutvecklingen måste stärkas.

För att sprida det politiska arbetet och förhindra att förtroendeuppdragen blir livstidsyrken för proffspolitiker tar vi avstånd från mångsyssleri. Vi vill införa regler som säger att ingen skall ha uppdrag inom riksdag, landsting eller kommun samtidigt. Ingen skall heller inneha ett uppdrag i mer än tre mandatperioder i följd i riksdag eller landsting och helst ej heller på kommunal nivå.

REFORMERAT VALSYSTEM OCH STÄRKT GRUNDLAG

Det är nödvändigt att reformera valsystemet så att de lokala frågorna ges större tyngd. Införande av fyraåriga valperioder och skilda valår för riksdagsval och kommunalval är ett led i den processen. De folkvaldas personliga ansvar bör stärkas genom att människor får större möjligheter att välja bland partiernas kandidater.

Miljöpartiet vill också att en författningdomstol ska inrättas med uppgift att granska att regering och riksdag verkar inom grundlagens

ramar och för dess målsättningar. Vidare motsätter vi oss bestämt varje grundlagsändring som medför att EG/EU:s eller någon annan stats lagstiftning tar över svensk lag.

DECENTRALISERING

Miljöpartiet anser att besluten ska fattas så nära människorna som möjligt. I dagens verklighet är direkt demokrati inte möjligt mer än i begränsad utsträckning. Men ändå kan många viktiga steg tas. Vi vill t.ex. genomföra lagändringar för att beslutande folkomröstningar ska vara möjliga, både kommunalt, regionalt och i riket som helhet.

Den representativa demokratin kan också decentraliseras. Vi anser att de statliga länsstyrelserna och landstingen ska sammanföras till direktvalda länsparlament. Kommunerna ska ha rätt att dela upp sig i mindre kommuner och kommundelar som helt eller delvis ska kunna vara självstyrande.

Det kommunala självstyret bör stärkas. Kommunerna ska ha ett absolut veto när det gäller stora eller djupt ingripande exploateringsplaner. Vi vill också utvidga den kommunala beskattningsrätten när det gäller t.ex. företag och miljö.

NÄRA ÄGANDE

Ägandet berör både natur och samhälle. Ett land eller en region behöver kontroll över sina naturresurser för att kunna påverka utvecklingen. Ett spritt, småskaligt ägande som bygger på delaktighet och närhet ger de bästa förutsättningarna för verklig demokrati.

Miljöpartiet vill särskilt stimulera till småskaligt brukarägande och ökat löntagarinflytande. Vi vill bl.a. införa bo- och brukarplikt inom jord- och skogsbruket, införa förköpsrätt för anställda då ett företag ska säljas eller läggas ned och ge stöd till småskaliga kooperativ.

MINORITETSSKYDD

Miljöpartiet kräver ett stärkt skydd för minoriteter och utsatta grupper i samhället. En sådan minoritet är den samiska. Vi kräver att samesamfundet ges betydande befogenheter. Samesamfundet ska bl.a. tillerkännas vetorätt när det gäller exploateringar i renbetesland. Vidare ska ILO-konventionen om ursprungsbefolkningars rätt gälla samerna och tillämpas i Sverige.

RELIGIONSFRIHET

Religionsfriheten är en hörnpelare i ett demokratiskt samhälle. Miljöpartiet vill att alla samfund ska behandlas lika. Svenska kyrkan ska skiljas från staten. Religiösa seder som på goda grunder kan antas orsaka fysiskt eller psykiskt lidande ska inte tillåtas.

ETISKA REGLER FÖR POLITIKER

Miljöpartiet anser att följande etiska regler ska gälla för förtroendevalda:

- En politiker ska arbeta för samhällets bästa och inte sträva efter förmåner för sig själv, sina anhöriga eller sitt parti samt undvika jävssituationer.
- En politiker ska ha hög moral och hålla sig till sanningen och inte förvränga fakta.
- En politiker ska vara ett föredöme och så långt som möjligt efterleva de idéer som hon eller han förespråkar.
- Innan en person nomineras till ett val ska hon eller han deklarerat de eventuella avvikelser från sitt partis program och vallöften som hon eller han förespråkar.
- En politiker ska vara beredd att på begäran lämna uppgifter om sin privata ekonomi inklusive eventuella aktieinnehav.
- I debatter ska politiker argumentera i sak och undvika personangrepp.

Vi vill ...

- att beslutande folkomröstningar möjliggörs på alla nivåer.
- att offentlighetsprincipen förstärks.
- att regler mot livstidspolitiker och politiskt mångsyssleri införs.
- att kommuner ska ha ett absolut veto vid exploateringar.
- att länsstyrelserna och landstingen ersätts med direktvalda parlament.
- att Sverige ska ha kontroll över sina naturtillgångar.

Jämställdhet

Kvinnornas livskraft har varit undertryckt i årtusenden. I stället har det manliga tänkandet dominerat. Den ekonomiska och tekniska utvecklingen under industrialismen har förstärkt ett negativt könsrollsmönster.

I dag lönearbetar både kvinnor och män, men kvinnorna utför fortfarande mer arbete i hemmen. Miljöpartiet de gröna anser att det politiska arbetet ska anpassas till människors livsvillkor, så att det bättre passar både kvinnor och män. Såväl kvinnligt som manligt tänkande kan då påverka samhällsutvecklingen, vilket kommer alla till godo. En förändring av de politiska arbetsformerna och arbetsätten är nödvändig för att familjeliv, kreativitet och livskvalitet inte ska ta skada.

Målet är att kvinnor och män ska ha lika villkor när det gäller arbete, arbetsvillkor och utvecklingsmöjligheter, och detta i ett samhälle där tillgångar, rättigheter och skyldigheter fördelas rättvist mellan könen för att åstadkomma gemenskap och livskvalitet.

PÅ LIKA VILLKOR

Historien ger belägg för att kvinnor har använts som buffert i arbetslivet, dit de inkallats som arbetskraftsresurs på männens villkor. I den ekonomiska krisens spår fortsätter denna trend. Den förändring som nu pågår i samhället försämrar kvinnors möjligheter att leva ett självständigt liv. Den successiva krympningen av den offentliga sektorn drabbar kvinnor på flera sätt. Både möjligheten att få arbete och möjligheten att få barnomsorgsplatser minskar. Även anpassningen till EG/EU innebär en tillbakagång för Sveriges kvinnor.

Miljöpartiet vill bygga ett samhälle där kvinnor och män lever under lika villkor. Det leder till ett barnvänligt samhälle. För att alla ska kunna

leva ett mångfasetterat liv och delta i samhällsbygget ska 30 timmars arbetsvecka vara en rättighet. Vi vill även bygga ut och kvotera föräldraförsäkringen, så att papporna ges större rätt att vara med sina barn.

I dag finns, trots en jämställdhetslag, sakligt omotiverade löneskillnader mellan kvinnor och män. De största låglönegrupperna är helt kvinnodominerade. Lika lön för lika eller likvärdigt arbete är målet.

Kvinnorna utgör 51 % av Sveriges befolkning. Därför är det ett rimligt och rättvist krav att kvinnorna ska ha hälften av makten. Miljöpartiet kräver lagstiftning om att könsfördelningen ska vara 50 % (plus minus en person) i statligt tillsatta nämnder och styrelser. (Denna könsfördelning gäller givetvis även vid tillsättningar inom Miljöpartiet.) Först då får kvinnorna reella möjligheter att vända utvecklingen mot ett jämställt samhälle där deras resurser bättre tas till vara i

Vi vill ...

- att föräldraförsäkringen byggs ut och kvoteras.
- att arbetstiden minskas med sikte på 30-timmars arbetsvecka
- att könsfördelningen kvoteras till 50%.
- att kvinnorna ska ha hälften av makten
- att kvinno- och brottsofferjourer får ökat stöd.
- att de som utnyttjar prostituerade bestraffas.

arbetsliv och politik. Männen ges större möjligheter att delta i arbetet med hem och barn. Jämställdheten börjar i hemmet!

OROANDE TENDENSER

Misshandel, sexuella övergrepp och annat våld mot kvinnor är det yttersta uttrycket för bristande jämställdhet, såväl mellan enskilda kvinnor och män som i samhället i stort. Våld mot kvinnor speglar också den obalans som råder i maktförhållandet mellan könen. Det är ett viktigt mål

i jämställdhetsarbetet att motverka detta våld, som dessutom tenderar att öka, och att stödja de kvinnor som utsatts. Miljöpartiet vill därför att kvinno- och brottsofferjourer ska få ökat stöd.

Attityder kan förändras – på det här området exempelvis genom att könsköp kriminaliseras. (De kommersiella bilder som sprids om kvinnor och män har också stor betydelse.) Samhällets normer och värderingar speglas även i de straffpåföljder som lagen stipulerar. Skärpta straffsatser för våld och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn behövs för att denna samhällsutveckling ska kunna brytas.

Kretslopps- ekonomi

De gamla politiska ideologierna, ofta definierade genom motsättningen vänster – höger, har urgamla traditioner, säkerligen för att de rymmer viktiga idéer om samhället som människor hyst i alla tider.

Vänstern karaktäriseras – när den är som bäst – av en strävan efter rättvisa och solidaritet med de svaga och maktlösa. Högern karaktäriseras av krav på ökad personlig frihet och möjlighet för den enskilde att vara kreativ och skapa nya värden.

Dessa ideologier får sin tillämpning på det ekonomiska området. Vänstern kräver en betydande ekonomisk styrning för att åstadkomma en omfördelning av produktionsresultatet till förmån för de ekonomiskt svagare. Högern betonar starkt den enskildes rätt till resultatet av arbetet och möjligheten att skapa en personlig förmögenhet som är okränkbar.

Miljöpartiet de gröna erkänner att vänstern och högern står för viktiga krav på samhällets utformning. Ett samhälle utan solidaritet faller sönder och all makt tillfaller de ekonomiskt och intellektuellt starka. Ett samhälle med enbart solidaritet, utan frihet, blir ett fångläger.

Därför har Miljöpartiet alltid vägrat att ansluta sig till något av de politiska blocken – de har ju båda i viss mån rätt. Men deras ideologier är ändå i dag helt otillräckliga som grund för samhällets organisation: De saknar den livsnödvändiga ekologiska dimensionen. De har inte insett att solidaritet mellan människor kräver att vi upphör med vår förstöring av grunden för vår existens: de biologiska systemen och jordens resurser. De har inte heller insett att friheten förvandlas till armod och tvång om vi förstör det ekologiska systemet.

Därför vill Miljöpartiet lansera en ny ekonomisk-politisk teori, som ska ersätta högers och vänsterns syn på hur naturens begränsade resurser ska utnyttjas och fördelas och vilken inriktning det mänskliga arbetet bör ha. Vi kallar den kretslopps-ekonomi.

NÅGRA GRUNDLÄGGANDE UTGÅNGSPUNKTER

Kretsloppsekonomin utgår från kunskaperna om de ekologiska sammanhangen och insikten att jordens resurser är ändliga, och den ger därför miljö- och överlevnadsfrågorna en central roll. Kretsloppsekonomin bygger på naturlagar, som man inte kan förhandla om.

Vårt ekonomiska system styr i dag så att naturresurser förbrukas, naturens produktionsförmåga minskar och produktionen av synliga sopor och molekylsopor ökar. Detta är en väg som leder till fattigdom. I stället måste vi lära oss att leva av naturens avkastning. Det avfall som bildas ska vara biologiskt nedbrytbart och bidra till återuppbyggnad av nya resurser.

Kretsloppsekonomi är ett medel att återföra samhället till en hållbar utveckling som bygger på att ändliga naturresurser inte förbrukas och att naturens tillgångar inte konsumeras snabbare än de nybildas. Därmed skapas förutsättningar för långsiktig välfärd och överlevnad.

Miljökonsekvenser och människors sociala situation måste i hög grad bli styrande för företag och samhälle. Ekonomin får inte reduceras till penningmässiga kalkyler. Därför måste icke-monetära beslutsunderlag utvecklas och icke-monetära principer ges en överordnad ställning när det gäller att styra ekonomin i en ekologiskt hållbar och socialt rättvis riktning.

Utmaningen för en hållbar utveckling är en värld där naturens begränsade resurser fördelas rättvist mellan både de som lever nu och ännu ofödda kommande generationer. Om man vill åstadkomma global rättvisa är dagens ekonomi omöjlig.

I dag lägger 20 % av jordens befolkning beslag på 80 % av resurserna. En omfördelning är nödvändig för att vi ska klara av att både försörja jordens befolkning och skapa en långsiktigt ut-

hållig ekonomi. Vi behöver helt enkelt en eller två planeter till, utom den enda vi har, om alla ska leva på svensk standard.

Vi lever på ett begränsat utrymme, en begränsad planet, och vi har ingenstans att fly. Förändringen måste komma nu. Ju längre vi väntar, desto svårare blir omställningen och desto större blir risken att vi misslyckas.

DE EKONOMISKA SYSTEMEN

Planekonomi

En centraliserad planekonomi har visat sig misslyckad i praktiskt taget alla avseenden. Systemet, som först och främst har utvecklats i de socialistiska länderna i Östeuropa, har inte fungerat. Den enorma statliga produktionsapparaten stryps av sin egen byråkrati och kvävs av det bristande engagemanget hos medborgarna, som inget har att säga till om. De planekonomiska systemen har också lett till en enorm miljöförstöring.

Marknadsekonomi

Marknadsekonomi som ekonomiskt system har visat sig ha stora brister. Naturen och kommande generationer saknar helt röst på marknaden, vilket gör att systemet inte klarar av att prissätta ändliga råvaror på ett rimligt sätt eller att ta hänsyn till de delar av det ekologiska systemet som inte har ett direkt påvisbart och omedelbart penningekonomiskt värde. Eftersom luft, grundvatten, ozonskikt och andra grundförutsättningar inte kan ägas uppfattas det som fritt fram att förbruka och föröda dem.

Marknadsekonomi som system klarar inte ens av att fördela de ekonomiska resurserna på ett rättfärdigt sätt. Dessutom är förräntningskraven så snabba att det inte tolererar varsamhet och eftertanke innan produkter och tekniker skall ut på marknaden. Det kan gälla allt från genteknik till läkemedel och kemikalier. Det kan gälla allt från genteknik till läkemedel och kemikalier.

De marknadsekonomiska teorierna och de med dem sammanhängande välfärdsmått förutsätter att all produktion och handel är värdeneutrala aktiviteter som ökar vårt välstånd. Detta är fel. Sett både ur ett mänskligt och ur ett ekologiskt perspektiv kan produktion och handel tvärtom ofta vara direkt skadligt. Köp och skövling av regnskog, produktionsmetoder som inte tar hänsyn till arbetarnas hälsa, och försäljning av vapen är några exempel.

Marknadsekonomi har starka inneboende tendenser till koncentration och centralisering, vilket inverkar allvarligt på maktförhållandena i

samhället. Valutamarknaderna är bara ett exempel. Genom modern teknik kan miljarder flyttas inom några få sekunder. Ett fåtal starka och ofta anonyma aktörer kan på så sätt tilltvinga sig ett oacceptabelt inflytande över enskilda länders ekonomi. Koncentration och centralisering gröper därmed ur den verkliga marknaden, som steg för steg riskerar att förvandlas till en kapitalistisk planekonomi. Marknadsekonomi blir då lika förödande för demokratin, naturen och människovärdet som den socialistiska planekonomi.

Kretsloppsekonomi

I en kretsloppsekonomi fattas besluten på två nivåer. Naturens och människans långsiktiga intressen måste tas till vara genom demokratiska beslut. På den politiska nivån fastställs därför de ramar som samhället måste byggas inom. Där beslutas också vilka styrmedel som ska användas. På marknaden fattas beslut om produktion och konsumtion.

På marknaden ska konsumenter och producenter mötas på lika villkor. För att det ska vara möjligt måste konsumentinflytandet i flera avseenden stärkas. Producenten ska ge full information om vad en vara eller en tjänst innehåller – konsumenten ska välja. Priset avgörs dock inte bara av tillgång och efterfrågan. I kretsloppsekonomi är ekonomiska styrmedel ett naturligt inslag, eftersom produktion och konsumtion ska styras mot långsiktig uthållighet och bärkraft. Enklare uttryckt: Det som är långsiktigt rätt ska vara billigt, det som är skadligt ska vara dyrt och det som är farligt ska förbjudas.

För att vi ska kunna stoppa tendenser till koncentration, där ett litet antal stora företag styr marknaden, måste konkurrensförhållandena hela tiden kontrolleras med hjälp av en skärpt konkurrenslagstiftning med god lokal och nationell övervakning.

Lokal produktion för lokala marknader är i många fall mindre resurskrävande än produktion i dagens starkt centraliserade strukturer. Genom att vi inför miljömotiverade avgifter på energi och råvaror och sänkt skatt på arbete kommer därför produktionen av framför allt dagligvaror att decentraliseras i allt högre grad.

Människan får inte reduceras till enbart konsument och löntagare. Grundläggande frågor om etik och samhällsansvar kan inte skrivas om i penningmässiga termer. Därför bygger kretsloppsekonomi på delaktighet och strävar efter ett decentraliserat och spritt ägande. Genom att stimulera till löntagare- och brukarägande vill Miljöpartiet successivt demokratisera ekonomin och stärka det personliga ansvaret.

Kretsloppsekonomin bygger på kunskapen om de ekologiska systemen och naturens egen strävan mot mångfald. Vi menar att också kulturell och social mångfald är nödvändig för ett samhälle som vill utvecklas. Mångfald kräver att människan garanteras frihet, så att hon kan växa efter sina förutsättningar. För att friheten inte bara ska vara en rättighet utan också en möjlighet för alla kräver vi en rättfärdig fördelning av samhällets resurser. Då skapas förutsättningar för utveckling i ett harmoniskt samhälle.

NYA EKONOMISK-POLITISKA MÅL

För att det ska vara möjligt att styra utvecklingen mot en kretsloppsekonomi måste målen för den ekonomiska politiken förändras. Miljöpartiets utgångspunkt är en helhetssyn på människa och natur.

Utveckling innebär inte bara att materiella behov tillfredsställs. Människan har andra, lika fundamentala behov som t.ex. delaktighet, skapande och frihet, vilka också måste räknas in i ekonomin. Människors själsliga och kroppsliga hälsa, en god livsmiljö, levande skogar, sjöar och hav, frisk luft, rent vatten och biologisk mångfald måste stå i samklang med målet om en god och trygg försörjning. Detta synsätt gör att vi måste komplettera innebörden i ordet effektivitet. Effektivitet är också att tillfredsställa de mänskliga behoven och att bevara resurser i stället för att förstöra dem.

För att komma ur industrisamhällets återvändsgränd av växande arbetslöshet och fattigdom talar Miljöpartiet hellre om rätten till en rimlig försörjning än om full sysselsättning. Det är inte bara genom lönearbete som en människa kan försörja sig. Även i den informella sektorn finns möjligheter att bidra till basförsörjningen. I stället för höjda löner och ökad konsumtion vill vi framhålla mindre lönearbete, en rättfärdig fördelning och självtillit.

Vi vill återskapa ett solidariskt skattesystem, där de som har en bättre ekonomisk situation betalar en högre andel av sin inkomst till det gemensamma och till dem som behöver stöd och hjälp.

Vi eftersträvar en samhällsekonomi i balans, dvs sunda statsfinanser, låg ränta, låg inflation och låg arbetslöshet. I själva verket är genomförandet av kretsloppssamhället sannolikt avgörande för möjligheterna att uppnå en grundläggande samhällsekonomisk stabilitet. Låg ränta är viktig för ett samhälle i balans och för långsiktiga investeringar och miljöåtgärder.

Miljöpartiet har en vision om ett samhälle utan ränta och inflation, ett samhälle där varje människa har en uppgift och behövs.

Tillväxt

En obegränsad tillväxt är inte möjlig på en begränsad planet. Jordens begränsade resurser sätter gränser för ekonomins expansionsmöjligheter. All mänsklig produktion har nämligen sitt pris, sina kostnader, i form av energi- och råvaruförbrukning. Mycket av det som kallas produktion är i själva verket konsumtion av naturresurser. Den enda eviga energikällan, ur mänskligt perspektiv, är solen, och den enda verkliga produktion som sker är den som pågår i växternas fotosyntes. Vi kan använda jordens resurser mer effektivt än i dag och t.ex. övergå till förnybara energilag, men vi kan inte komma ifrån att ökad materiell välfärd och ekonomisk tillväxt leder till att vi får en snabbare utarmning av jordens resurser, miljöförstöring och i slutändan minskad biologisk produktion, vilket är den egentliga förutsättningen för liv.

I ett globalt perspektiv är det nödvändigt och rimligt att de fattiga länderna får en ökad andel av den gemensamma kakan och därmed en ekonomisk tillväxt. I ekonomiskt mer välmående samhällen, som det svenska, kan dock inte längre traditionell ekonomisk tillväxt vara ett politiskt mål. I stället ska vi se närmare på produktionens innehåll och anlägga kvalitetssynpunkter.

Tillväxtpolitikens anhängare hävdar att tillväxt är nödvändig för att skapa resurser till miljövärdande insatser. Tesen lyder: Tillväxt först, därefter miljövärd. Det grundläggande felet är att man inte har försökt att seriöst analysera konflikten mellan det traditionella tillväxtbegreppet och miljön. Ett oreserverat bejakande av fortsatt tillväxt legitimerar även miljöförstörande industriprojekt.

Tillväxtpolitikens "miljötes" fungerar inte, helt enkelt därför att miljön blir underordnad ekonomin och därför att vi då i princip kan få vänta hur länge som helst på de miljövänliga satsningarna. Decenniers fåfäng väntan på tillväxtpolitikens utlovade miljöåtgärder kan inte förenas med solidariteten med kommande generationer.

INDUSTRIELLA KRETSLOPP

De biologiska processerna ingår i naturliga kretslopp som bygger på principen uppbyggnad – nedbrytning – ny uppbyggnad. De drivs av solens energi och är effektiva och produktiva i ordets egentliga mening. Den industriella produktionen

däremot bedrivs huvudsakligen i linjära system med raka vägar från gruvan, via konsumenten, till avfallshögen.

Målsättningen att omvandla industriprocesserna och varuflödet till industriella kretslopp kräver stora förändringar:

- Hushållningen med naturresurser måste förbättras.
- Varorna och materialen måste ingå i återanvändnings- och återvinningsystem med minimala svinn.
- Produkterna ska vara lätta att demontera.
- Produktionsprocesserna ska fungera som slutna system, vilket innebär att mängden föroreningar (molekylsoporna) minskas till nära noll.

Teknikutvecklingen måste stimuleras i riktning mot miljöanpassning. I en kretsloppsekonomi är det lönsamt att producera hållbara varor som kan användas under lång tid. Produktion och konsumtion måste ses i ett sammanhang.

I Sverige, som i övriga i-länder, kräver en hållbar utveckling anpassning till en betydligt mindre resurskrävande livsstil.

LAGSTIFTNING

Lagstiftning och ekonomiska styrmedel måste komplettera varandra. Miljöpartiet har under lång tid bl.a. drivit krav på lagstiftning om ersättningsprincipen (substitutionsprincipen), försiktighetsprincipen, livstidsspecifikation på varor, producentansvar, miljökonsekvensbeskrivningar och en miljöbalk.

Vi vill således radikalt skärpa lagstiftningen. Men vi vill också samordna den så att miljömål inte motverkas av andra gällande lagar eller bidragssystem.

Producentansvar

Vi vill samla en skärpt och samordnad miljölagstiftning i en miljöbalk. I den ska en långt driven avfalls- och återvinningslag ingå som ger den som indirekt eller direkt är upphov till avfall ett fullständigt producentansvar. Detta producentansvar innebär att varje utsläpp, förpackning och produkt ska utformas så, att minsta möjliga avfall uppkommer, att återanvändning och återvinning gynnas och att slutligt omhändertagande sker med minsta möjliga skada på hälsa och miljö.

Producentansvaret är såväl ett ekonomiskt och fysiskt ansvar som ett informationsansvar:

- Producenten av avfallet ska betala för vad det kostar att återanvända, återvinna eller slutligt omhänderta avfallet. Producenter och im-

portörer åläggs ett ansvar för att detta kan genomföras. Även andra miljökostnader ska ingå i det ekonomiska ansvaret.

- Det fysiska ansvaret innebär en skyldighet att återta förbrukade, miljöfarliga varor och att ombesörja transport och slutligt omhändertagande av avfallet.
- Informationsansvaret innebär bl.a. att myndigheter ska ges tillgång till all information om det som produceras och om det avfall som kan uppkomma av produkten eller varan. Miljörevision, miljödeklaration och märkning för att underlätta avfallssortering är andra, viktiga åtgärder.

Byt ut farliga kemikalier

Genom en lagändring som genomfördes på Miljöpartiets förslag 1991 gäller att i princip alla miljöfarliga kemikalier och ämnen ska ersättas med mindre farliga substanser eller metoder så snart sådana finns tillgängliga. Med stöd av lagen måste avvecklingsplanerna för miljöfarliga kemikalier påskyndas och utvidgas. Vi vill att stadgandet om ersättningsprincipen (substitutionsprincipen) ska utvidgas till att gälla även produktionsmetoder, transporter och energianvändning.

Försiktighetsprincip för miljögifter

Kunskaperna om miljögifter är bristfälliga. Dessutom tar det ofta mycket lång tid innan effekterna visar sig i naturen. Detta innebär att samhället måste välja princip. Vi anser att försiktighetsprincipen ska gälla vid alla projekt och vid all introduktion av nya ämnen och produkter.

Internationella konventioner

Vi kräver att de internationella konventioner som Sverige har skrivit under ska införas i svensk lagstiftning. Det gäller t.ex. den internationella konventionen om miljökonsekvensbeskrivningar.

Tungmetaller och klorerade organiska ämnen

Det finns en rad mycket farliga och giftiga kemiska ämnen och tungmetaller som genom industrisamhället kommit i omlopp i de ekologiska systemen. De är ofta stabila och anrikas i naturens näringskedjor. När det gäller dessa ämnen finns det ingen nivå som kan anses ofarlig, vare sig för människor eller för djur. Användningen av ämnen som kvicksilver, bly, kadmium och klorerade organiska ämnen måste därför förbjudas.

Ozonedbrytande ämnen

Uttunnningen av ozonskiktet är ett av de allvarligaste problemen som mänskligheten stått inför. Produktion och användning av ozonedbrytande ämnen måste därför omedelbart förbjudas. Ett omfattande nät av uppsamlingsstationer för CFC och andra ozonedbrytande ämnen måste snarast byggas ut, och förbud måste införas mot att skrota produkter utan att ta hand om dessa skadliga ämnen.

Växthusgaser och försurande ämnen

Växthusgaserna (t.ex. koldioxid) riskerar att förändra klimatet, livsförutsättningarna och ekosystemen över hela jorden. Försurande utsläpp av bl.a. svavel och kväve hotar att utarma den biologiska mångfalden, förgifta vattnet och döda både skogar och sjöar. Oavsett om det medför stora omedelbara kostnader eller förändrade konsumtionsvanor måste utsläppen av dessa ämnen nedbringas till en nivå som naturen kan hantera.

EKONOMISKA STYRMEDEL

Miljöpartiet vill också använda ekonomiska styrmedel för att leda in Sverige på vägen mot ett kretsloppssamhälle. Genom systematiska miljöskatter, miljöavgifter, panter, återlämningspremier, miljöstöd och skattesubventioner vill vi göra det lönsamt för företag och enskilda att använda sig av teknik och produkter som passar in i en långsiktig strategi för framtiden. Det som är långsiktigt rätt ska också vara lönsamt på kort sikt.

- För näringslivet vill vi sänka arbetsgivaravgifterna och i stället höja skatterna på energi och utsläpp. Därmed blir miljörelevanta investeringar lönsamma. Det gör också återvinning mer lönsamt, eftersom återvinning kräver mer arbetskraft och mindre energi än produktion baserad på jungfruliga råvaror.
- För jordbruket vill vi lägga en hög avgift på handelsgödsel och bekämpningsmedel. Avgifterna ska oavkortat gå tillbaka till jordbruket i form av arealbidrag. Därmed blir det företagsekonomiskt lönsamt att gå över till biologisk odling utan att skattetrycket ökar för näringen.
- För hushållen vill vi ta bort moms på basmat och kollektivtrafik för att i stället öka energibeskattningen och införa styrande miljöavgifter på konsumtionsvaror. Därmed blir det lönsamt att effektivisera energianvänd-

ningen och köpa varor som är bättre för miljön.

- Vi vill införa höga utsläppsskatter för bl.a. svaveldioxid, kväveoxider, kolväten, klorerade ämnen och vissa metaller.
- Vi vill införa höga miljöböter för utsläpp över tillåtna utsläppsnivåer.
- Vi vill införa höga miljöavgifter för miljöstörande och knappa råvaror och öka miljöavgiften för bensin och diesel.

Skatt efter bärkraft

Miljöpartiet förordar en solidarisk fördelningspolitik med skatt efter bärkraft. Vi kan inte acceptera de stora inkomstskillnader, kombinerade med låga skatter för höginkomsttagare och stora förmögenheter, som existerar i dag. Det är en viktig och grundläggande samhällsprincip att de människor som har det ekonomiskt bättre också ska bidra i betydligt högre grad till det gemensamma och till dem som behöver samhällets stöd.

Vi vill ...

- att producenten av en vara ansvarar för återvinning, återanvändning och slutligt omhändertagande av avfallet.
- att användningen av kvicksilver, bly, kadmium och klorerade organiska ämnen förbjuds.
- att produkter ej får skrotas utan att ozonedbrytande ämnen tas om hand.
- att ersättningsprincipen för miljöfarliga kemikalier utvidgas.
- att arbetsgivaravgifterna sänks medan skatt på energi och miljöfarliga utsläpp höjs.
- att moms på basmat och kollektivtrafik avskaffas.
- att en solidarisk fördelningspolitik som innebär högre skatt för höga inkomster införs.

EKONOMINS GLOBALISERING

De senaste decennierna har världsekonomin genomgått en djupgående förändring. Produktionen och produktionssystemen har i väsentliga delar blivit globala. En av förutsättningarna för detta har varit låga energipriser. En annan har varit att tullar och andra restriktioner minskat. Idéerna om frihandel har vuxit sig allt starkare.

Ekonomins globalisering har både goda och dåliga sidor. De goda handlar om att frihandeln på kort sikt ökar möjligheterna att skapa materiell välfärd och ökar kontakter och utbyte mellan folk och länder. De dåliga handlar om att frihandel sällan sker på lika villkor och att frihandel kan hindra både social utveckling och en bra miljöpolitik.

De fattiga länderna i världen har i stor utsträckning förlorat på det beroende och den specialisering som utrikeshandeln har drivit dem in i. Därutöver har kapitalets fria rörlighet och de multinationella företagens makt lett till att de ursprungliga, komparativa fördelarna (alla är bra på något) ersatts av de rika ländernas absoluta fördelar – att alltid vara bäst på allt.

Det finns risk att ett vidgat frihandelsavtal hindrar både social utveckling och en bra miljöpolitik.

Ur miljö- och framtidsperspektiv är det globala produktionssystemet i huvudsak av ondo och knappast möjligt att försvara. Det bygger på transportsystem som i längden inte är ekologiskt hållbara.

Från makt- och demokratisynpunkt är den globaliserade ekonomin också negativ. Den leder till ett anonymt ägande där besluten fattas mycket långt bort. Möjligheterna för den enskilde att påverka sin egen livssituation blir mycket små. Länder och regioner hamnar i ensidiga beroendeförhållanden, som sätter folkstyret ur spel.

Själv tillit

Frihandelsprincipen och principen om själv tillit står i motsats till varandra. Frihandel uppmuntrar en ekonomi som är beroende av export och import och undergräver möjligheten för det enskilda landet att utvecklas självständigt under mångfald och enligt sina egna förutsättningar.

Miljöpartiet förespråkar i stället en utveckling mot en högre grad av själv tillit för alla länder och regioner, vilket bl.a. innebär självförsörjning när det gäller baslivsmedel och energi. Den gröna rörelsen i Sverige och världen över arbetar dessutom för att minska transporterna och energianvändningen, bl.a. genom höjda avgifter och

skatter på energi, och därigenom understödja den lokala ekonomin.

Social- och miljöklausuler

Vi anser att import av varor som har producerats på ett miljövidrigt sätt eller med metoder som är oacceptabla från social synpunkt ska stoppas. Social- och miljöklausuler ska föras in i internationella handelsavtal (t.ex. GATT). Det är av avgörande betydelse för framtiden att internationella handelsavtal inte skrivs så, att de hindrar enskilda länder att ta viktiga steg framåt i vare sig sociala eller miljömässiga avseenden.

I övrigt accepterar vi en fri handel. Det innebär att vi anser att alla kvoter, tullar och restriktioner som inte faller under ovanstående begränsningar ska avskaffas. Med länder i Östeuropa och tredje världen förespråkar vi bilaterala handelsavtal som är förmånliga för dem.

GRÄNSER FÖR KAPITALET'S FRIHET

Idéerna om kapitalets internationella rörelsefrihet har antagits som dogm och högsta sanning i flertalet industriländer. Tanken är att resurser används mest effektivt om kapitalet rör sig till den bransch och den plats där det ger högst avkastning. Problemet är att makt samtidigt flyttas från demokratiskt valda församlingar. Dessutom är kapitalets egna marknader – valuta- och räntemarknaderna – mycket känsliga och instabila och så omfattande att de över en natt kan kasta hela länder in i kris.

Avgift för internationella valutatransaktioner

Kapitalets frihet måste begränsas. Det är viktigt att utveckla nya system för att motverka snabba förändringar på kapitalmarknaderna och därmed skapa ett vidgat handlingsutrymme för den ekonomiska politiken. Ett sätt är att införa en avgift för internationella valutatransaktioner som inte är relaterade till handel med varor eller tjänster.

Internationella överenskommelser

Genom mer utvecklade internationella överenskommelser kan man också skapa motmedel för att kraftigt begränsa kapitalmarknadernas destruktiva tendenser.

GRÖNA RÄKENSKAPER

Det är naturligtvis inte möjligt att "sätta pris på miljön". Värdet av en art eller fortsatt liv på jorden kan inte mätas med hjälp av penningssystemet. Försöken att "sätta pris på miljön" är ändå pedagogiskt värdefulla för att synliggöra verkliga ekonomiska skeenden som annars lämnas utanför beräkningarna. Det är t.ex. betydelsefullt att det syns i nationalräkenskaperna att vi har ett energisystem som vi inte har råd med, och det är viktigt att utveckla försöken att beräkna kostnaderna för att restaurera miljön, den s k miljöskulden.

Framför allt gäller det dock att utveckla värderingsmetoder som kan lyfta fram icke-monetära effekter på människor och miljö, faktorer som inte kan mätas eller räknas i pengar. I dag finns ett flertal sådana metoder. Dessa måste vidareutvecklas och utgöra en viktig del av beslutsunderlaget för såväl offentlig som privat verksamhet.

Miljökonsekvensanalyser

Miljöpartiet anser att miljökonsekvensanalyser ska användas vid alla större miljörelaterade projekt. Beslutsunderlaget ska lyfta fram t.ex. konflikter mellan olika intressen, alternativa lösningar och även konsekvenserna vid nollalternativ.

Miljötal

Miljörelaterade nyckeltal, s k miljötal, bör också införas och få stor betydelse både i miljökonsekvensanalyser och i det löpande budgetarbetet inom såväl den offentliga sektorn som den privata.

Miljöbalansräkningar

Vi vill att miljöbalansräkningar ska införas för att svara på frågan vart insatta fysiska produktionsresurser tar vägen. Hur mycket av det som kommer till fabriken går ut genom portarna som varor och hur mycket går ut genom skorstenen eller avloppet eller skickas direkt till soptippen? Miljöbalansräkningar kan bidra till att ge en bättre bild av en produktionsenhetens verkliga effektivitet och miljöbelastning.

Miljörevision

I takt med att gröna räkenskaper integreras i det normala ekonomiska livet blir också miljörevision ett naturligt inslag. Vi anser att miljörevision ska göras i all verksamhet som har stor inverkan på miljön.

KONSUMENTMAKT

En förutsättning för att marknadsekonomin ska styras mot en kretsloppsekonomi är starka miljö- och konsumentorganisationer och kunniga och medvetna konsumenter. Konsumenternas medvetna val kan i vissa fall vara effektivare än lagstiftning när man vill uppnå viktiga miljömål. För att konsumenterna ska ha möjlighet att göra riktiga val när det gäller pris och kvalitet krävs dock lagar som garanterar en fullvärdig konsumentupplysning. Miljöpartiet kräver att en generell och offentligt övervakad allergi- och miljömärkning med s k livscykel-specifikationer införs för alla varor.

Köpfrid

I dag är producenternas makt överlägsen konsumenternas. Det är svårt att värja sig mot reklamen, som ofta är både vilseledande och ovederhäftig. Dessutom utgör den en betydande maktfaktor när det gäller att skapa normer i samhället.

Vi anser att reklam i princip ska vara efterfrågad. Därför är det viktigt att värna de öar av köpfrid som ännu finns i vår vardagsmiljö. Vi vill t.ex. bevara reklamfria radio- och TV-kanaler. Vi vill också utöka köpfriden bl.a. genom att göra det möjligt att på ett enkelt sätt slippa all reklam via postlådan och genom att minska påträngande reklam i utomhusmiljön. Tobaksreklam och reklam riktad till barn bör helt förbjudas. Vi kräver höjd skatt på kommersiell reklam.

Vi vill ...

- att Sverige ska vara självförsörjande på baslivsmedel och energi.
- att social- och miljökláusuler införs i internationella handelsavtal.
- att avgifter införs på internationell valutaspekulation.
- att miljökonsekvensanalyser alltid görs innan större beslut fattas.
- att ekonomisk revision kompletteras med miljörevision.
- att allergi- och miljömärkning införs.

SJÄLVTILLIT OCH SJÄLVFÖRVALTNING

Två nyckelbegrepp för kretsloppsekonomin är självtillit och självförvaltning.

Självföretag

Innebörden i begreppet självföretag är att man litar till sina egna grundläggande resurser och möjligheter. Småskalig, lokal och decentraliserad produktion ökar på bekostnad av koncentration och centralisering. Det innebär att länder, regioner och människor tar vara på de lokala möjligheterna att klara sin basförsörjning av exempelvis mat och energi. Ökad självföretag ökar tryggheten och mångfalden i ekonomin och minskar sårbarheten och beroendet av maktcentra.

Självförvaltning

Självförvaltning och kooperativa organisationsformer är viktiga medel för att i större utsträckning utgå från hela människan som individ och social varelse. Vi människor är inte enbart egoistiska aktörer på en marknad – vi har också behov av delaktighet, insyn, ansvar och gemenskap. Självförvaltning är en väg att närma sig ekonomisk demokrati.

Stora och små företag

Miljöpartiet vill att privata, kooperativa och statliga företag verkar sida vid sida. Trots vår strävan att decentralisera samhället kommer det alltid att finnas tillverkning som fordrar stora företag. När transporterna blir dyrare med hjälp av bl.a. energi- och utsläppsskatter kommer vi att få se en utveckling mot fler företag för att tillfredsställa lokala behov.

DEN OFFENTLIGA SEKTORN

Det är Miljöpartiets uppfattning att statlig, kommunal och landstingskommunal verksamhet ska präglas av kvalitet, effektivitet och mångfald när det gäller organisationsformerna. Vård, skola och omsorg ska huvudsakligen vara offentligt och solidariskt finansierad.

Vi anser det viktigt att det företagsekonomiska synsättet inte schablonmässigt anläggs på all offentlig verksamhet. Det är orimligt att sjukvård, barn- och äldreomsorg och utbildning ska fungera enligt ett förenklat konkurrens- och resultatänkande. Politiker har till uppgift att sätta mål men även att ställa rimliga medel till förfogande.

Vi anser att staten har ett ansvar för att medborgarna i hela landet ges en någorlunda likvärdig service till likvärdiga kostnader. Det innebär att vi kräver en solidarisk prissättning på exempelvis post- och teletjänster. Vi accepterar inte heller att klyftorna ökar mellan olika delar av landet när det gäller utbudet av vård, omsorg och skola av god kvalitet. Staten ska i större utsträckning än i dag verka för en utjämning av kommunernas inkomster.

Vi anser också att man i många fall kan decentralisera statens, landstingens och kommunernas verksamhet för att åstadkomma en jämnare fördelning av arbete och offentlig verksamhet över hela landet.

Grundtrygghet

Vi arbetar för en välfärdspolitik som gäller alla. Grundprincipen ska vara att samhället garanterar en god grundtrygghet.

Boende

Subventionerna av boendekostnaderna har stigit brant de senaste decennierna. Av rent statsfinansiella skäl kommer därför en betydande minskning sannolikt att bli nödvändig under 90-talet. Vi vill avveckla de nuvarande bostadssubventionerna stegvis. En förutsättning för detta är dock att den ekonomiska politiken inriktas på att kraftigt sänka räntenivån i samhället.

Vi vill ...

- att kooperativa och löntagarstyrda företag stimuleras.
- att vård, skola och omsorg i huvudsak ska vara offentligt och solidariskt finansierad.
- att samhället garanterar alla en god grundtrygghet.
- att ATP-systemet ersätts med en god grundpension som är lika för alla.
- att betydande investeringar i hållbara energi- och transportsystem genomförs.
- att förskolor och skolor allergiseras.

Vi förespråkar införande av nya finansieringsformer som bosparlån och bosparkassor, dvs system där den enskilde under några år sparar till låg ränta för att senare få möjlighet att låna en större summa till låg ränta.

Ett bosparsystem har många fördelar jämfört med den nuvarande subventionspolitiken. Framför allt kommer systemet att sänka bostadskostnader och byggkostnader. Dessutom kommer det att verka dämpande på inflationstakt och räntenivåer i hela ekonomin.

Pensioner

Vi vill garantera alla medborgare en god grundpension. Den ska vara lika för alla och så hög att man kan leva på en rimlig materiell standard. Den allmänna tilläggspensionen (ATP) bör av rättviseskäl och av statsfinansiella skäl sakta fasas ut. De som vill ha en pension utöver grundpensionen måste med ett sådant system spara i offentliga eller privata pensionsförsäkringar eller liknande.

DEN INFORMELLA SEKTORN

Den informella sektorn är allt arbete och all handel som utförs vid sidan av lönearbete och företagsverksamhet i samhället. Här ingår hushållsarbete, jakt, fiske, odling, byte av tjänster och mycket annat. Den informella sektorn är en betydelsefull del av ekonomin. Utan de insatser som här görs varje dag skulle knappast något annat fungera. Miljöpartiet vill uppvärdera det arbete som utförs inom den informella sektorn. Vi vill också genom politiska beslut öka människors möjligheter att själva tillfredsställa sina behov utan att gå omvägen över penningekonomin.

ARBETSMARKNADSPOLITIKEN

En viktig utgångspunkt för Miljöpartiets ekonomiska politik är att de som vill och kan arbeta ska få möjlighet att göra det. Arbetslöshet är destruktivt och passiverande för många människor och samtidigt ett fruktansvärt slöseri med både den enskildes och samhällets resurser.

Arbete och utbildning

Vi anser att svensk arbetsmarknadspolitik ska präglas av utbildning och meningsfullt arbete, inte kontantersättning. Det är väsentligt för hela samhället liksom för enskilda arbetslösa att arbetsmarknadspolitikerna är aktiv, att den ges tillräckliga resurser för att motverka de negativa effekter som arbetslöshet för med sig och att den hjälper människor att bli bättre rustade att själva forma sin framtid.

Vi ser positivt på en utveckling av lärlings-system i arbetslivet och arbetar för att sådana system ska ingå som en naturlig del i både ungdoms- och vuxenutbildning.

Skatteväxling

Vi förespråkar en skatteväxling som innebär kraftigt sänkta arbetsgivaravgifter och höjda skatter på energi och råvaror. Detta leder till nya jobb, både i industrin och i den privata och den offentliga tjänstesektorn, genom att arbete generellt sett får en förbättrad konkurrenskraft i förhållande till energi och kapital.

Återvinningsindustri

Vi vill skapa möjligheter för en ny industrisektor att växa fram - en återvinningssektor som kan minska resursslöseriet och samtidigt ge meningsfulla arbeten åt många.

Att dela på jobben

Den industriella revolutionen har haft sin storhetstid. En realistisk framtidsbedömning är att rationaliseringarna i industrin fortsätter och att allt färre kommer att kunna arbeta inom den sektorn. En minskning av arbetstiden är både önskvärd och nödvändig för att vi i framtiden ska kunna erbjuda arbete åt alla.

Samhället som helhet tjänar på att vi tar ut eventuella produktions- och produktivitetökningar i minskad arbetstid i stället för generella lönehöjningar. Målet är 30 timmars arbetsvecka för alla. Miljöpartiet menar att en minskning av lönearbetet ger möjlighet till mänskligt skapande, gemenskap och ett mer rationellt utnyttjande av samhällsresurserna, och detta i en omfattning som gör kostnaderna rimliga för en övergång stegvis till 30 timmars arbetsvecka. En minskning av tiden för lönearbete är ett sätt att ta ut ökad välfärd utan att belasta framtiden med ökade miljöproblem.

Att investera för framtiden

För att omvandla Sverige till ett långsiktigt ut hålligt samhälle krävs stora förändringar och stora investeringar. Det gäller att bygga nya energisystem och effektivisera energianvändningen i bostäder, kontor och industri. Vi behöver en radikal ombyggnad av transportsystemet: en stor satsning på järnvägar, moderna kollektivtrafiksystem i städerna, nya drivmedel och fordon. Industrin behöver slutna produktionsprocesser och nya återvinningsystem.

Att investera för framtiden är alltid lönsamt. Miljöpartiet vill satsa på barnen och den sociala infrastrukturen, t ex på bra och hälsosamma skolor och daghem, mindre klasser och en god livsmiljö.

Internationellt

- solidaritet och samarbete

INTERNATIONELL SOLIDARITET

På en enda jord med begränsade resurser är vi alla beroende av varandra. Ansvar för tillståndet i världen är gemensamt. Miljöpartiet de gröna vill verka för en utjämning och en mer rättvis fördelning av jordens resurser. Alla människor måste få sina grundläggande mänskliga behov tillgodosedda.

Världen står inför gigantiska utmaningar i form av kraftig befolkningsökning, storskalig miljöförstöring, minskande bördighet och brist på vatten och livsmedel. Den konkurrens om jordens resurser som detta innebär skapar starka spänningar och konflikter. De politiska ledarna och de internationella organen måste ta sitt ansvar liksom vi som enskilda medborgare.

En solidarisk livsstil ställer i sin tur stora krav på förändringar i vårt samhälle. Vi behöver resurs-effektiva, nya lösningar när det gäller energiproduktion, energianvändning, transportsystem och industri- och livsmedelsproduktion. I ett globalt miljö- och rättviseperspektiv är det nödvändigt att den rika världen skyndar på mot kretslopps-samhället.

BISTÅND

Miljöpartiet vill att självtillit ska bli ett nytt biståndsmål. Biståndet måste utformas så att länderna får större möjlighet att utvecklas efter sina egna förutsättningar och traditioner och i en takt som gör att människorna inte känner sig utanför och främmande inför de förändringar som sker. Detta är också en förutsättning för att demokratin ska kunna utvecklas i u-länderna.

Produktionen av livsmedel, energi och andra basvaror bör inriktas i första hand på att tillfredsställa den egna befolkningens behov och först därefter på handel med omvärlden. Mycket av

problemen både i den fattiga och i den rika världen beror på en alltför ensidig inriktning på ett fåtal exportprodukter, vilket har skapat sårbarhet och beroende i stället för utveckling och trygghet.

Kvinnor i u-länder bär en tung börda. De har ofta ansvar för hem, barn och familjens jordbruk. Miljöpartiet anser därför att biståndet i större utsträckning ska inriktas på kvinnorna och deras arbete. De familjerådgivningsprogram som finns i tredje världen behöver starkt stöd. Preventivmedel är ofta svåra att få tag i, och de kostar pengar. Miljöpartiet vill att Sverige genom FN och andra organisationer ska gå i spetsen för kraftigt ökad utbildning i familjeplanering och satsning på preventivmedelsservice.

En konsekvens av detta är att Sveriges bistånd till de fattiga länderna måste öka – ett absolut minimum är 1 % av BNP. Det är viktigt att biståndsresurserna används effektivt och riktat för att de ska bidra till en långsiktigt hållbar utveckling. Biståndet ska inte ses som ett stöd till svensk industri.

Härutöver ska enligt Miljöpartiets uppfattning två internationella fonder för miljöinsatser inrättas, en för u-länderna och en för Östeuropa. Vi anser också att miljökonsekvensbeskrivningar ska ingå i all biståndsverksamhet.

U-LANDSSKULDEN

I dag går nettoflödet av ekonomiska resurser från de fattiga länderna till de rika. Amorteringarna och räntorna på lånen från de rika länderna är av större omfattning än biståndet. Denna skuldfälla förvärras genom Världsbankens och Internationella valutafondens omfattande strukturanpassningsprogram, som skuldsatta länder måste följa för att få fortsatta lån. Dessa program innebär att u-ländernas ekonomier ska anpassas till den ex-

port- och importriktade världsekonomin, med minskad självförtroende och ökat beroende av i-länderna som följd. Samtidigt medför programmen att budgeten för socialvård, hälsovård och skola ofta måste skäras ned. Miljöpartiet anser att Sverige aktivt ska föregå med gott exempel genom att skriva av de fattiga ländernas skuldbörda. Dessutom ska Sverige arbeta för en allmän avskrivning av de offentliga skulderna – statens, Internationella valutafondens och Världsbankens.

De rika länderna står i omfattande miljöskuld till de fattiga länderna på grund av den försämring av den globala miljön som vår livsstil orsakar. Miljöpartiet anser att dessa miljöskulder ska erkännas och så långt möjligt beräknas och återbetalas. Vi kräver att miljö- och utvecklingsfrågorna får hög prioritet i GATT-förhandlingarna. I-länderna måste öppna sina marknader för u-länderna på rättvisa villkor, men frihandel får inte bli ett självändamål eller lanseras som nyckeln till en hållbar utveckling. Sociala, politiska och miljömässiga krav ska utgöra ramarna för frihandeln och inte tvärtom.

INTERNATIONELLT SAMARBETE

Den starka internationalisering som präglar världen är på gott och ont. Samtidigt som den globala miljökrisen och vapentechnologins s k framsteg mer än någonsin förenar alla människors livsöden och gör globalt samarbete nödvändigt medför internationella beroenden att lokalsamhällen utplånas, att den kulturella mångfalden urholkas och att avståndet mellan människor och ekonomiska och politiska makthavare ökar.

Medan tendenser till ekonomisk och politisk internationalisering har dominerat i den industrialiserade västvärlden på norra halvklotet, har övriga delar av världen under samma tid präglats av att imperier och kolonialväldet har brutit samman och att nya suveräna stater har etablerats i stort antal. Efter upplösningen av de europeiska kolonialväldena under de fyra första årtiondena efter andra världskriget har turen nu kommit för Östeuropas frigörelse från Sovjetimperialismen.

LOKALT SJÄLVBESTÄMMANDE – BEGRÄNSAD ÖVERSTATLIGHET

Huvudmålet för det internationella samarbetet är att finna en rimlig avvägning mellan legitima demokratiska krav på lokalt, regionalt och nationellt självstyre och tillfredsställelsen av nödvän-

diga behov av samarbete över större regioner och inte minst hela jordklotet.

Den s k funktionalistiska samarbetsmodellen, som innebär att suveräna stater samarbetar utan att ge avkall på sitt självbestämmande annat än i mycket begränsad utsträckning, har resulterat i FN-systemet, Europarådet, Europeiska säkerhetskonferensen och mängder av liknande samarbetsstrukturer. Denna samarbetsmodell bör effektiviseras genom att vissa begränsade beslutsfunktioner överförs till överstatliga organ, främst då sådana som gäller gränsöverskridande miljöföreningar, mänskliga rättigheter och fredskapande åtgärder.

Miljöpartiet avvisar däremot den s k federalistiska samarbetsmodellen, som syftar till att successivt förvandla suveräna stater till län i nya supermakter. Vi är i princip positiva till varje folks självbestämmande.

Denna grundsyn är ett huvudskäl till att Miljöpartiet säger nej till en europeisk union och liknande supermaktssystem i andra delar av världen. I stället förordar vi en förstärkning av FN-systemet och andra funktionella samarbetsstrukturer, där stater och folk kan mötas på lika villkor.

VARNING FÖR SUPERMAKTER OCH NORD-SYD-KONFLIKT

Frånvaron av supermakter är tyvärr ingen garanti för fred. Men medan inbördeskrig eller lokala och regionala krig kan förgöra många människor är det bara konflikter mellan supermakter och militärallianser som kan förgöra mänskligheten. Därför ser Miljöpartiet med oro på tendensen till framväxt av några få supermaktsblock i den rika världen i konkurrens om världsherraväldet.

Denna utveckling riskerar att leda dels till ökande klyftor mellan nord och syd, vilket i framtiden kan leda till väpnade konflikter, dels till handelskrig mellan supermaktsblocken, handelskrig som också riskerar att övergå i militär konfrontation.

INTERNATIONELLT MILJÖ- SAMARBETE

En rad viktiga miljöpolitiska frågor som försurning, övergödningen av haven, uttunnningen av ozonskiktet och ökningen av växthusgaser i atmosfären är internationella eller globala problem. För att lösa dessa miljöproblem behövs ett omfattande internationellt samarbete.

Internationella avtal och konventioner är viktiga och bör utvecklas genom att man till ett undertecknande kopplar kontrollmekanismer och bindande beslut. Miljöpartiet anser också att en internationell miljödomstol måste inrättas.

I Europa bör bindande beslut om lägsta gemensamma normer kunna fattas i viktiga miljöfrågor genom Europarådet. Även FN:s Europaavdelning (ECE) är ett viktigt forum för ett sådant alleuropeiskt miljösamarbete där bindande beslut kan fattas.

En europeisk miljöfond bör upprättas för att användas mot regionala miljöproblem som faller utanför det normala nationella miljöarbetet. Sverige bör också verka för en internationell "Marshallplan" för Östeuropas miljö.

På global nivå är FN en naturlig samarbetsorganisation som i betydligt större utsträckning borde användas i miljöarbetet. En reformering av FN-stadgan som möjliggör en utveckling av bindande miniminormer genom majoritetsbeslut skulle också vara av mycket stor betydelse.

SVERIGE MÅSTE GÅ FÖRE

Internationellt samarbete är en viktig väg för att åstadkomma förändringar. En annan väg är att gå före och genom det goda exemplet visa att en positiv förändring inte bara är önskvärd utan också möjlig. Fram till i dag är det denna strategi som har varit den mest framgångsrika. Genom att enskilda länder och delstater har vågat fatta radi-

Vi vill...

- att Sveriges bistånd ska vara minst en procent av BNP.
- att överstatliga beslut ska kunna fattas när det gäller gränsöverskridande utsläpp, mänskliga rättigheter och fredsskapande åtgärder.
- att en internationell miljödomstol inrättas.
- att Sverige verkar för en "Marshallplan" för Östeuropas miljö.
- att det nordiska samarbetet utvidgas.
- att Sverige säger nej till medlemskap i Europeiska Unionen.

kala miljöbeslut utan att invänta internationella överenskommelser har miljöopinionen världen över blivit starkare, och så småningom har andra länder följt efter. Även i det internationella arbetet med miljökonventioner m.m. har det goda exemplets makt haft stor betydelse.

Miljöpartiet vill att Sverige ska bli ett ekologiskt modelland som vågar vara steget före och som på så sätt medverkar till att skjuta fram positionerna i det internationella miljöarbetet.

Det är av avgörande betydelse för det globala miljöarbetet att handelsavtal och internationellt samarbete inte innebär begränsningar av rätten för enskilda länder att ta progressiva steg för en bättre miljö.

Vi vill också att Sverige ska ta initiativ till att föra in miljöklausuler i internationella handelsavtal. Rovdrift och låga miljökrav i enskilda länder ska inte kunna försvåra det internationella miljöarbetet.

Det ska inte längre vara möjligt för statsmakter att ingå avtal och konventioner såsom miljöbesluten vid miljömötet i Rio 1992 eller FN:s barnkonvention utan att dessa följs upp av riksdagen och leder till praktisk, politisk handling.

GRANNSAMARBETE

Samarbetet med grannländer är naturligen av speciellt slag. De ekonomiska, sociala och historiska banden är starka och kommunikationerna omfattande. I Norden har också ett mycket omfattande samarbete skett, som enligt Miljöpartiets mening ska vidareutvecklas. Nordiska rådet bör få större befogenheter och väljas i direkta val. De områden som särskilt kan utvecklas inom ett nordiskt samarbete är:

- gemensamma miljöprogram för att åstadkomma mer effektiva åtgärder i vårt närområde,
- ett ökat säkerhetspolitiskt samarbete,
- ekonomiskt samarbete.

Grannsamarbetet bör också utvidgas till att omfatta dels hela Östersjöregionen, dels Nordkalotten. Bl a bör miljöinsatser göras och den gemensamma nordiska arbetsmarknaden utvidgas till de baltiska länderna.

Också EG/EU utgör en nära granne till Sverige, vilket motiverar särskilda samarbetsformer. Vi förespråkar ett fördjupat frihandels- och samarbetsavtal med EG/EU. Vi vill att EES-avtalet ska sägas upp. Miljöpartiet är positivt till fri rörlighet för människor – däremot måste rörligheten för kapital och varor begränsas, om inte den ekonomiska politiken ska urholkas och möjligheterna till en god miljö-, hälso- och konsumentpolitik äventyras.

AKTIV SVENSK UTRIKESPOLITIK

Svensk utrikespolitik ska enligt Miljöpartiets uppfattning syfta till global ekonomisk utjämning, fred och nedrustning, spridning av demokrati och mänskliga rättigheter och ett undanröjande av de globala miljöhoten. Dessa mål måste vara överordnade begränsade, svenska intressen, som att främja svensk export.

För att det ska vara möjligt att främja dessa syften måste Sverige kunna driva en självständig

utrikespolitik och vara obundet av förpliktande allianser. Sverige ska ha oinskränkt rätt att tala med egen röst på världsarenan. Detta är inte möjligt inom ramen för EG/EU. Det är ytterligare ett skäl för oss att säga nej till medlemskap i denna organisation. Sveriges tradition att visa särskilt intresse för världens fattiga och förtryckta ska inte offras – den ska snarare förstärkas och vidareutvecklas.

Fred

Miljöpartiet de gröna förespråkar en gradvis övergång från militära till civila delar för att minska det ekonomiska beroendet, värna människor och miljö, minska sårbarheten och öka självtilliten. Siktet är inställt på total militär avrustning. Sverige bör gå före på nedrustningens väg mot det övergripande målet – den globala avrustningen.

Ett viktigt steg på vägen är att minska de militärindustriella intressenas makt och inflytande över politiken. De utgör ett ständigt hot mot freden och demokratin. Deras kortsiktiga intressen kan inte tillåtas styra utvecklingen.

För att stå fritt och oberoende i förhållande till stormakterna ska Sverige återupprätta och utveckla neutralitetspolitiken. Detta är inte möjligt med ett svenskt medlemskap i EG/EU. Miljöpartiet är dock positivt till ökat säkerhetspolitiskt samarbete inom exempelvis FN och ESK (Europeiska Säkerhetskonferensen) men också direkt med de nordiska staterna och neutrala länder.

ATT VIDGA HOTBILDEN

Säkerhetspolitik gäller inte enbart militära frågor. Orsakerna till krig och konflikter är ofta av ekonomisk, ekologisk, religiös eller kulturell natur. För människor i Sverige är de militära hoten begränsade och potentiella medan andra hot är reella i den meningen att de skadar och dödar människor och natur nu, varje dag.

Militära hot

I dag finns inte några militära hot mot Sverige. Situationen kan dock förändras, varför vi måste ha beredskap för att på olika sätt möta militära angrepp. Utvecklas t.ex. EG/EU till en stormakt som befinner sig i konflikt med en annan stormakt kan oro åter uppstå. Den största insatsen

kan vi göra genom att återupprätta neutralitetspolitiken, minska sårbarheten, öka antalet handelskontakter, minska vår exploatering av fattiga länder och på andra sätt förebygga konflikter i världen.

Miljöförstöring

Vår frihet och överlevnad hotas på ett flertal sätt genom en kontinuerlig kemisk påverkan. Våra celler utsätts för gifter som människans celler aldrig tidigare i mänsklighetens historia varit utsatta för. Konflikterna och flyktingströmmarna till följd av ekologiska katastrofer ökar. De klimatförändringar som vi i den rika världen bär det största ansvaret för är en orsak till detta.

En stor del av miljöproblemen härrör från det militära försvaret, både i Sverige och i andra länder. Miljöpartiet kräver att militär verksamhet underställs samma lagar och miljökrav som civil verksamhet. Miljökonsekvensanalyser skall genomföras vid alla materialinköp och strategiska beslut.

Fattigdom

Majoriteten av världens befolkning lever i fattigdom och många svälter. Fattigdomen och den ojämna resursfördelningen är ett ständigt hot mot världsfreden, både lokalt och globalt. Den rika världens behandling av den fattiga majoriteten kan på sikt utlösa storkrig. För att minska fattigdomen förespråkar Miljöpartiet bl.a. en avskrivning av de fattiga ländernas skulder.

Sårbarhet

Sårbarhet och ensidiga beroendeförhållanden kan också leda till konflikter och hota vårt demokratiska styrelseskick och vår regionala och nationella självständighet. Det handlar då framför allt

om energi- och livsmedelsförsörjningen men också om den ekonomiska internationaliseringen, som medför beroenden av starka maktcentra utan demokratisk förankring

FRED ÄR VÄGEN

Fred är inte bara målet utan också vägen. Därför tar Miljöpartiet avstånd från våld som ett sätt att lösa konflikter. Erfarenheterna av vapen användning vid konflikter är djupt nedslående. Vapenutveckling och ökad militarism har på intet sätt lett till fred eller mänskligare relationer mellan folk och nationer. Snarare har militarismen lett till mänsklig förnedring och oändligt lidande, trots att det nästan alltid hävdats att det militära våldet använts i det godas tjänst. Freden garanteras inte heller av ett svenskt eller nordiskt EG/EU-medlemskap.

Säkerhetsgemenskap

Den svenska säkerhetspolitiken ska enligt Miljöpartiets uppfattning bygga på en trovärdig neutralitet och arbete för internationella överenskommelser i frågor som nedrustning, icke-våldsfördrag, kärnvapenavrustning, avtal om biologiska och kemiska stridsmedel och demilitariserade zoner. Bindande överstatliga beslut ska

Vi vill...

- att Sverige går före på nedrustningsväg.
- att militär verksamhet underställs samma miljökrav som civil verksamhet.
- att det säkerhetspolitiska samarbetet inom Norden såväl som inom FN och ESK stärks.
- att Norden blir kärnvapenfritt som ett viktigt steg mot en kärnvapenfri värld.
- att den svenska exporten av vapen och krigsmateriel avvecklas.
- att värnplikten omvandlas till värntjänst och alltmer inriktas mot civila uppgifter.

kunna fattas när det gäller nedrustning, grundläggande sociala och mänskliga rättigheter och miniminormer för miljöpolitik.

Sverige ska enligt vår mening söka säkerhetspolitiskt samarbete, i första hand med de nordiska länderna och neutrala stater. Sverige ska också arbeta mer aktivt för fred och säkerhet inom FN och ESK. Sverige bör ta initiativ till att FN går in aktivt för att utveckla metoder för konfliktlösning utan våld.

Kärnvapenfri zon i Sverige och Norden

Miljöpartiet anser att kärnvapen inte ska få finnas på svenskt territorium. Sverige måste därför avvisa alla flottbesök där man inte lämnar uttryckliga garantier för att kärnvapen inte finns ombord. Sverige ska också arbeta för att skapa en kärnvapenfri zon i Norden, som ett led i strävandena att nå en kärnvapenfri värld.

Stopp för kärnvapenspridning

Sveriges engagemang för spridning av kärnteknologin, bl.a. genom det aktiva svenska medlemskapet i IAEA (International Atomic Energy Agency) och den svenska produktionen av vapenplutonium, bidrar till att underlätta kärnvapenspridningen i världen. Miljöpartiet anser att Sverige i stället ska verka för att kärnteknologin inte sprids och att plutoniumproduktionen stoppas. Som ett led i detta ska kärnkraften avvecklas snabbt.

Avveckling av vapenexporten

Den svenska vapenexporten bidrar till att våld och krig uppfattas som ett naturligt sätt att lösa konflikter. Därför går inte svensk vapenhandel att förena med en aktiv fredspolitik. Den svenska vapenexporten och vapenimporten måste upphöra.

OMRUSTNING

I ett modernt försvarstänkande där en successiv militär nedrustning är en viktig komponent är det nödvändigt att utveckla försvarsmetoder som bygger helt på icke-militära inslag. Vi måste därför ta vara på de erfarenheter som finns av civilmotstånd, handelsblockader och andra sanktionsmöjligheter samt analysera och utveckla idéer på detta område.

Från militärtjänst till värntjänst

Det ligger ett demokratiskt värde i att medborgarna – kvinnor och män – på något sätt deltar i värnet av de människor som behöver hjälp och den miljö som hotas. Det finns dock inte något demokratiskt i den militära tvångsrekrytering som kallas värnplikt. Därför ska militärtjänsten enligt Miljöpartiets uppfattning ombildas till en värntjänst.

I takt med att det militära försvaret minskar kommer värntjänsten att i allt högre grad inriktas på civila insatser. Flera av våra landskapsregementen kan omvandlas till miljövärnsregementen. Lämpliga uppgifter är t.ex. att medverka i internationella räddnings- och katastrofinsatser och att bevaka miljösituationen i havet, i luften och på land.

Inom miljövärden skulle värntjänsten kunna innebära allt från aktivt miljöarbete med restaurering och nyanläggning av våtmarker och sköt-

sel av nationalparker till provtagnings- och analysarbete samt kartläggning och skydd av hotade arter. Inom sjukvård och omsorg skulle en värntjänst kunna innebära en förstärkning av den ordinarie personalstyrkan, om nödvändig utbildning ges. Genom volontärarbete i andra länder skulle värntjänsten kunna öka förståelsen för och kunskapen om andra kulturer och därigenom bidra till en fredligare värld.

Miljöbistånd

Miljöpartiet anser att en viktig del av säkerhetspolitiken ska utgöras av ett aktivt miljöbistånd – detta för att åtgärda miljöhot och förebygga konflikter på grund av ekologiska katastrofer. Sveriges ansvar på detta område ligger i första hand inom vårt närområde. Betydande insatser för att minska utsläppen från Ryssland och de baltiska staterna får därmed hög prioritet.

Flyktingar och invandrare

Miljöpartiet de gröna anser att människor ska kunna röra sig fritt över gränserna och vistas, arbeta och studera i det land de önskar och där de kan försörja sig. Vår inställning till flyktingar och invandrare grundar sig på solidaritetstanken, att vi efter bästa förmåga ska hjälpa människor i nöd. Detta arbete ska ske framför allt genom förebyggande insatser och hjälp i nödsituationer i t.ex. flyktingläger men också genom en flyktingpolitik som är generös mot dem som söker en fristad i vårt land. Till en generös flyktingpolitik hör också kraftfulla insatser för att hjälpa såväl flyktingar som landets egna medborgare att utveckla ömsesidig respekt, hänsyn och samverkan.

ATT FÖREBYGGA FLYKTINGSTRÖMMAR

Miljöpartiet vill att den svenska utrikespolitiken, handelspolitiken, biståndspolitikerna och miljöpolitiken ska ha en inriktning som minskar flyktbehoven i världen. Den största insats Sverige som enskilt land kan göra är trots allt att förebygga flyktingströmmar. Den rika världens miljöförstöring, förbrukningen av ändliga råvaror och exploateringen av tredje världens naturresurser är några av de företeelser som vi kan påverka och som måste förändras, om flyktingströmmarna ska kunna minskas.

ATT PLANERA FÖR EN EUROPEISK FLYKTINGVÅG

Under flera decennier har flyktingströmmarna varit störst i tredje världen. I Afrika och Asien har många miljoner människor tvingats fly från krig, torra och fattigdom. Grannländerna har vanligtvis tagit emot de flesta av de flyende. De

närmaste åren får vi dock räkna med stora folkomflyttningar i vår världsdel. Denna nya situation ställer stora krav på oss. Sverige måste planera för att kunna ta emot betydligt fler flyktingar än tidigare, och framför allt måste vi göra vad som står i vår makt för att hjälpa till att förbättra levnadsvillkoren i våra grannländer i öster och stödja en fredlig utveckling i Europa.

HUMANARE OCH GENERÖSARE FLYKTINGBEGREPP

Enligt Genèvekonventionen, som Sverige har undertecknat och bygger sin flyktingpolitik på, räknas inte de som flyr undan krig, svält eller miljöförstöring som flyktingar med asylrätt. I Afrika, Asien och Latinamerika har man liknande flyktingdokument men använder en bredare definition med generösare regler. Det är nödvändigt att Genèvekonventionen om flyktingar utvidgas till att också omfatta människor som flyr undan krig, svält och miljöförstöring. Det ger utrymme för en mer human syn på flyktingar och mänskliga rättigheter.

MOTTAGANDET

Vid ankomsten till Sverige ska en flykting enligt Miljöpartiets uppfattning mötas av icke-polisiär personal. Redan inför första utredningen ska flyktingen ha tillgång till tolk och juridiskt biträde som han eller hon har godkänt. Beslut i frågan om asyl ska fattas i domstol. Inga asylsökande får hållas i fängsligt förvar om de inte har begått brott.

Vi anser att flyktingförläggningarna bara ska användas för mycket korta vistelser. Flyktingarna ska så snabbt som möjligt beredas plats i samhället för att lättare kunna arbeta, få tillgång

till skola för barnen och kunna delta i ett socialt liv. De ska under vistelsen på förläggningen ges god information, på sitt eget språk, om det samhälle de vistas i, om sina rättigheter och skyldigheter och om svenska seder och bruk.

Handläggningstiderna för behandling av uppehållstillstånd måste förkortas. Det är en omänsklig psykisk press för en flykting att vara tvungen att vänta flera år innan han eller hon får besked. Vi anser därför att uppehållstillstånd bör ges automatiskt efter tolv månader. På det sättet tvingas myndigheterna till snabbare och effektivare handläggning.

BARNENS RÄTTIGHETER

Barnens rättigheter blir ofta försummade i flyktingsammanhang. Barnens situation är särskilt känslig, och ofta har även barn blivit förföljda, hotade och t o m torterade i sitt hemland. Måste barn förhöras ska det enligt Miljöpartiets mening ske genom därtill utbildad personal, och stor hänsyn ska tas till deras berättelser och upplevelser. När det gäller barn ska tolkningen av asylrätten vara särskilt generös. Vidare ska enligt vår mening barn aldrig tas i förvar. Barn ska inte heller skiljas från sina föräldrar om inte mycket speciella skäl föreligger.

ASYL

När en flykting fått permanent uppehållstillstånd är bostad, svenskundervisning, förberedelser för yrkeslivet, studier, praktik och arbete det viktigaste. Stor vikt måste också läggas vid den individuella handlingsplan som ska göras upp i samarbete med flyktingen/invandraren. Miljöpartiet anser vidare att flyktingarnas tidigare utbildning, yrkes- och språkkunskaper bör tas till vara bättre än vad som nu sker.

HEMSPRÅK

Skolans hemspråksundervisning har stor betydelse för invandrabarnens identitet och trygghet. Den ökar deras möjligheter att klara övergången till den nya kulturen och samtidigt bevara kontakten med den gamla. Hemspråksundervisningen är också viktig med tanke på att många en gång återvänder till sitt gamla hemland. Miljöpartiet vill att det ska vara obligatoriskt för kommunerna att anordna undervisning i hemspråk.

RÖSTRÄTT OCH MEDBORGARSKAP

Miljöpartiets långsiktiga lösning när det gäller frågan om rösträtt för invandrare är att rösträtten ska kopplas till folkbokföringsorten och inte till medborgarskapet. Efter tre års uppehåll i Sverige ska en invandrare kunna rösta vid alla politiska val och, om han eller hon vill, erhålla medborgarskap. Där en människa bor, arbetar och fostrar sina barn ska hon också kunna påverka samhället politiskt. Med sina erfarenheter från hemlandet kan invandrarna vitalisera det politiska livet.

RASISM

För att invandringen till Sverige ska fungera krävs att svenskarna är beredda att ta emot invandrarna. Bristande kunskap leder till myter och rädsla, vilket i sin tur kan leda till främlingsfientlighet, som i sin värsta form är rasistisk. Det är genom kunskap och information som man kan motverka problem vid kulturkollisioner. Därför kräver Miljöpartiet att samhället i större utsträckning och på alla sätt ska informera och förmedla kunskap om andra kulturer.

Vi vill ...

- att Sverige efter bästa förmåga hjälper och tar emot människor i nöd.
- att förebyggande åtgärder förstärks för att minska flyktbehoven i världen.
- att Sverige verkar för att Genèvekonventionen utvidgas till att också omfatta människor som flyr undan krig, svält och miljöförstöring.
- att handläggningen av asylärenden blir effektivare. Om ärendet dröjer över ett år ges flyktingen automatiskt uppehållstillstånd.
- att efter tre års vistelse i landet ska invandrare kunna rösta i alla politiska val.

Naturvård

Vårt samhälle tyngs av växande miljöproblem. Trots en omfattande lagstiftning, internationella överenskommelser, information och utbildning har ytterst få miljöproblem lösts. Tvärtom tilltar miljöhoten och skadorna både lokalt och globalt sett. Livsförutsättningarna försämras påtagligt. Jordens biologiska produktionsförmåga minskar. Allt fler arter försvinner eller befinner sig nära utrotning. Möjligheterna att försörja människor med livsmedel, vatten, bränsle m.m. minskar. De miljörelaterade sjukdomarna ökar snabbt världen över. Miljöpartiet de gröna anser att politikens viktigaste uppgift de närmaste decennierna är att anpassa industrisamhället till naturens krav och förutsättningar.

Naturvården i Sverige är eftersatt. Trots att antalet hotade arter ökar och trots att situationen i många fall är akut har vi inget effektivt skydd för vare sig hotade djur, hotade växter eller hotade naturtyper. Våra skyddade arealer är i ett internationellt perspektiv små och långt ifrån tillräckliga för att säkerställa den biologiska mångfalden. De nationalparker och naturreservat som finns har visserligen i många fall bildats på goda grunder men återfinns till helt övervägande delen i magra marker med en, relativt sett, liten artrikedom. Dessutom tillåter Sverige betydande störningar av djur- och växtliv även i skyddade områden.

Mänskliga verksamheter måste inte bara ta större hänsyn till naturen – de måste också anpassas till de förutsättningar som gäller för livet och livets mångfald. Vi måste ställa betydligt högre krav och kombinera detta med juridiskt bindande regler. Forskningen om djur och växter, deras levnadsmönster och krav på livsmiljön, bör också utökas.

Naturvården kan inte ses isolerad. Det som sker inom ekonomin och samhället i övrigt på-

verkar naturen och livsmiljön för alla arter. Den som vill ha en någorlunda fullständig bild av hur Miljöpartiet vill lösa miljö- och resursproblemen och skapa ett långsiktigt uthålligt samhället måste därför också läsa programavsnitten om kretsloppsekonomi, internationellt samarbete, kommunikationer och energi.

MILJÖLAGSTIFTNING

Miljöpartiet anser att miljö- och naturlagstiftningen ska förenklas, skärpas och samordnas inom en miljöbalk. Miljökvalitetsnormer ska införas och utgöra rättsligt bindande krav för såväl myndigheter som verksamheter som påverkar miljön. Ett problem i dag är att ytterst få har rätt att föra naturens och drabbade människors talan inför rätta. Miljöpartiet förespråkar därför att miljöorganisationer och drabbade enskilda ska kunna väcka åtal och få talerätt inför domstol när det gäller miljöbrott. Även en radikal art- och biotoplagstiftning som skyddar i princip alla utsatta arter och naturtyper ska ingå i en ny miljöbalk.

BIOLOGISK MÅNGFALD

Biologisk mångfald är ett mått på naturens rikeedom och variation. Miljöpartiet vill att alla arter, raser eller underarter ska garanteras långsiktig överlevnad under naturliga betingelser i livskraftiga bestånd inom sina naturliga utbredningsområden. Vi vill att utarmningen av naturmiljön ska stoppas genom ökat naturskydd, större krav på hänsyn inom jord- och skogsbruk, renskötsel och fiske, minskade utsläpp av miljöstörande ämnen och minskat uttag av naturresurser.

Ökning av den skyddade arealen

Skyddet av ur- och naturskogar, av våtmarker och stränder och ett flertal andra biotoper som förekommer i landet måste utvidgas och skärpas. Den skyddade arealen ska vara tillräckligt stor för att säkra åtminstone arters och underarters fortbestånd – vilket totalt sett bör betyda minst 10 %.

Domänreservat

Miljöpartiet vill att samtliga Domänreservat ska skyddas enligt lag.

Grundlagsskydd för nationalparker

Vi anser att nationalparker ska grundlagsskyddas. Betydande insatser måste också göras för att förbättra skötseln och förhindra djurlivets utarmning i dessa värdefulla och ofta känsliga naturområden.

Stopp för försurningen

Försurningen av mark och vatten utgör ett av de allra största hoten mot den biologiska mångfalden. Ett stort antal skogslevande arter har på grund av försurningen redan försvunnit från sina naturliga utbredningsområden i Sverige. Försurningen måste stoppas genom en drastisk minskning av utsläppen från trafik, industri, kraftverk m.m.

Vi vill ...

- att miljöorganisationer ska kunna väcka åtal och få talesrätt inför domstol.
- att nationalparkerna grundlagsskyddas.
- att ett generellt förbud mot spridning av främmande arter och manipulerade organismer snarast införs.
- att ett verkkningsfullt biotopskydd införs i naturskyddslagstiftningen.
- att hotade naturtyper restaureras och återskapas i odlingslandskapet.
- att betydande minskningar av miljöstörande utsläpp från transporter, jordbruk och industri genomförs.

Främmande arter

Konstgjord spridning av främmande arter kan ses som en förorening av den biologiska miljön som regelmässigt ger allvarliga ekologiska störningar. Detta gäller i ännu högre grad spridning av biotekniskt manipulerade djur, växter och mikroorganismer i den naturliga miljön. Miljöpartiet anser att ett generellt förbud mot spridning av främmande arter och biotekniskt manipulerade organismer i naturen snarast bör införas. Vi accepterar inte heller att tillstånd ges för patent på levande djur eller växter.

Jord och skog

Miljö- och naturvårdskraven på jord- och skogsbruk ska enligt vår uppfattning skärpas. Brukande och ägande av skog och mark måste kopplas till ett ansvar för att det naturliga livet inte utarmas. (Se vidare under Jordbruk, fiske och skog.)

Återskapande av hotade naturtyper

Större insatser bör göras för att återskapa en del av den natur som försvunnit i t.ex. odlingslandskapet. Det kan handla om att ta fram en utträtad ås ursprungliga lopp, vilket ger positiva effekter på både djur- och växtlivet och minskar kväveläckaget till grundvattnet. En annan naturtyp som det visat sig möjligt att återskapa under vissa förutsättningar är den svenska ängsmarken. Betesdrift, slåtter och reducerad gödsling på gräsmark kan få försvunna örter att återkomma. Miljöpartiet vill också att naturliga reningsverk ska skapas, t.ex. odlingsfria zoner utefter vattendrag, uppsamlingsdammar i avrinningsområden, våtmarker etc.

VATTEN OCH HAVSMILJÖ

Det är Miljöpartiets uppfattning att skyddet av vattenmiljöer som grundvatten, sjöar, vattendrag och hav ska skärpas och utvidgas. En kraftig minskning av utsläppen är nödvändig för att rädda livet i Östersjön, Bottenviken och Västerhavet.

Grundvattnet ingår i de vattenmiljöer som ska skyddas. Vatten är vårt viktigaste livsmedel. Vi måste stoppa slöseriet med vatten i industrier, tvätterier, hushåll, badrum och toaletter.

För att åstadkomma ett tillfrisknande i vattenmiljöerna krävs omfattande åtgärder för att minska utsläppen från transporter, jordbruk och industri. Utsläppen av stabila och giftiga metaller och ke-

mikalier måste stoppas. Vi vill också att stora insatser ska göras för att minska utsläppen till Östersjön från Polen, Baltikum och Ryssland. Här har Sverige och övriga nordiska länder ett speciellt ansvar.

Kväveläckage

Miljöpartiet anser att kväveläckaget från jordbruket måste minskas mycket kraftigt. Vi vill att en hög miljöavgift ska införas på handelsgödselkväve och att naturgödselhanteringen ska förbättras, så att kväveförlusterna minskar kraftigt. Vi anser vidare att odlingssystem där marken är täckt med gröda året om ska uppmuntras.

Industri- och hushållsavlopp

Vi anser att utsläppen från reningsverken av miljöstörande ämnen som kväve, fosfater och tungmetaller ska minskas kraftigt genom att industri- och hushållsavlopp separeras, avloppsnätet förbättras och miljöfarliga produkter byts ut enligt ersättningsprincipen. Vi vill införa förbud mot klorblekning av pappersmassa.

Förebyggande av oljeutsläpp

Miljöpartiet säger nej till all oljeborring i Östersjön. Supertankrar lastade med olja eller andra

miljöfarliga ämnen måste förbjudas. Vi anser vidare att alla oljetransportfartyg i Östersjön, Vänern och Mälaren ska ha tredubbla skott och dubbla bottnar för att oljeutsläpp till följd av olyckor i möjligaste mån ska förebyggas.

Insatser mot försurning av vatten

Försurningen av sjöar, vattendrag och grundvatten är ett allvarligt hot mot betydande delar av de ekologiska systemen och livets mångfald. Redan vid en sänkning med en enhet av pH-värdet i sjöar och vattendrag minskar den biologiska mångfalden till ungefär hälften. Även människan hotas genom att dricksvattnet förgiftas.

Radikala åtgärder mot luftföroreningarna måste högprioriteras. Försurningen har dock redan gått så långt att omfattande kalkningsprogram måste sättas in för att de långsiktiga skadorna åtminstone delvis ska kunna begränsas. För att riskerna med kalkning ska minimeras bör den ske återkommande, med stor varsamhet och med långsamt vittrande material.

Grundlagsskydd för våra orörda älvar

Miljöpartiet vill grundlagsskydda våra orörda älvar och älvsträckor. Vattenkraften är färdigutbyggd i Sverige.

Jordbruk, fiske och skog

JORDBRUK

Miljöpartiet de gröna arbetar för en övergång till ett ekologiskt jordbruk som utgår från ett kretsloppstänkande med minsta möjliga påverkan på naturliga livsprocesser. Vi vill att ett odlingslandskap med mångfald i flora och fauna ska bevaras och återskapas. Vidare anser vi att alla ska garanteras tillgång till livsmedel av hög kvalitet, fria från medvetet tillförda giftsubstanser. Vi vill också att Sverige ska uppnå regional balans inom jordbruk och livsmedelsindustri och vara självförsörjande på baslivsmedel.

Kemikaliejordbruket

Den mycket omfattande användningen av handelsgödsel och den ensidiga stråsädesodlingen medför ett betydande kväveläckage och ofta försurning av jorden. Dessutom minskar jordens naturliga mullhalt och bördighet och mikrolivets förmåga att förse växterna med näring. Rester av de kemiska bekämpningsmedlen finns ofta kvar i maten och i jorden och förs vidare ut i både vattendrag och grundvatten. Kemikaliejordbruket inverkar också negativt på flora och fauna i kulturlandskapet.

Det ekologiska jordbruket

Med ekologiskt jordbruk menar Miljöpartiet ett alternativt jordbruk, där t.ex. både biodynamisk och organisk-biologisk odling ingår. Vi anser att en successiv övergång till ett ekologiskt jordbruk ska åstadkommas genom ekonomiska styrmedel som höga avgifter på konstgödselkväve och kemiska bekämpningsmedel. Avgiften ska i sin helhet återföras till jordbruket genom arealbidrag.

Vi vill att miljöstörande ämnen och produkter ska ersättas. Jordarnas naturliga bördighet måste återställas. Genom att särskilja hushållens av-

lopp från industrins avlopp kan man återföra det biologiska avfallet till åkerjorden. På så sätt är det möjligt att sluta jordbrukets kretslopp utan att förgifta åkermarken.

Kemiska bekämpningsmedel som har allvarliga eller långtidsverkande miljöeffekter eller är av begränsad betydelse ska förbjudas omedelbart.

Djur

Miljöpartiet kräver en sund djurhållning inom lantbruket. Djuren ska behandlas i enlighet med sitt naturliga sätt att vara. Vi accepterar inte genetisk manipulation av djur, inte heller tillväxthormoner, trånga stressande djurstallar eller burar. Antibiotika får bara ges till sjuka djur.

Med ett ekologiskt lantbruk, som kräver en högre andel vall, kommer gårdar med idisslare som nötkreatur, får och getter att ges en större plats på bekostnad av exempelvis de mycket specialiserade svin- och stråsädesgårdarna. För att bevara den biologiska mångfalden vill vi också värna de gamla svenska husdjursraserna i jordbruket.

Mat

Miljöpartiet anser att alla ska garanteras tillgång till livsmedel av hög kvalitet, fria från rester av medvetet tillförda giftsubstanser. Livsmedel ska märkas tydligt med tillverkningsplats och -datum samt sista förbrukningsdag. Bestrålning av livsmedel ska inte vara tillåten. För att behovet av färska livsmedel ska kunna tillgodoses bör vidare en mer decentraliserad förädlingsindustri återskapas. Genom avgifter på förpackningar ska också resursanvändningen minska.

På lika villkor

Om man vill uppnå rättvisa konkurrensvillkor och undvika export av miljöproblem till andra länder är det väsentligt att samma regler gäller för importerade som för svenska livsmedel. Detta innebär exempelvis att vi måste kräva att importerat kött kommer från djur som fötts upp utan tillväxthormoner och med sunda djurhållningsmetoder.

Kött ska enligt Miljöpartiets uppfattning ursprungsmärkas, och det ska klart framgå på förpackningen om varan helt eller delvis innehåller kött från annat land än Sverige. Landet där djuret vuxit upp ska anges.

Sverige ska också agera i internationella sammanhang för att världen i övrigt ska acceptera ekologiskt och långsiktigt uthålligt lantbruk som grund för frihandel.

Självförsörjning och öppna landskap

Varje större region behöver vara självförsörjande på baslivsmedel, bl.a. för att man ska undvika långa transporter och trygga tillgången i kristid.

Regional balans

För att vi ska uppnå regional balans och ett livskraftigt jordbruk i hela landet krävs ekonomiskt stöd till jordbruket i norra Sverige. Miljöpartiet anser också att möjligheterna att bedriva deltidjordbruk ska förbättras. Speciellt i glesbygd innebär kombinationen av flera deltidsarbeten stora möjligheter och ska stödjas med regionalpolitiska medel.

Bo- och brukarplikt

Den som äger jord och skog bör ha ett personligt ansvar även för brukande och skötsel. Miljöpartiet motsätter sig ett storskaligt och spekulativt ägande och anser att en lagreglering, t.ex. om bo- och brukarplikt, eventuellt kan bli nödvändig för att komma till rätta med sådana ägandeformer. På längre sikt kan vi tänka oss att större företags, kyrkans och universitetens jordinnehav överförs i enskild eller kooperativ ägo.

DEN GLOBALA LIVSMEDELS-SITUATIONEN

För att det ska vara möjligt att bemästra de globala livsmedels- och miljöproblemen på lång sikt bör en övergång till biologisk odling ske, inte

bara i Sverige utan i hela världen. Ett mål för det svenska biståndet ska därför enligt Miljöpartiets uppfattning vara att skapa förutsättningar för en stabil och långsiktigt hållbar livsmedelsproduktion i mottagarländerna.

Trots de senaste decenniernas mycket kraftiga befolkningsökning finns det i dag möjligheter att producera livsmedel i världen så att ingen ska behöva svälta. Problemet är mer en fråga om livsstilen i den rika världen, distributionen och hur våra gemensamma resurser fördelas. Miljöpartiet vill dock varna för att vi genom en accelererande miljöförstöring, jorderosion och minskande bördighet i kombination med befolkningsökningen kommer att få allt större svårigheter att klara matförsörjningen. Därför är det angeläget att utnyttja tillgänglig åkermark för att producera mat.

FISKE

Samhällen som har dominerats av fisket som produktions- och livsform har visat sig vara kreativa miljöer, både materiellt och kulturellt. Mänskan har skaffat sin näring ur havet sedan urminnes tider, men det är först under de senaste 30 – 40 åren som en stor obalans i det biologiska systemet har vuxit fram.

Vattenkvalitet

Miljöpartiet vill skydda den vattenresurs Sverige disponerar och återställa reproduktionsförmågan i hav och insjöar. Kortsiktiga intressen som minskar havens förmåga att reproducera fisk kan inte tillåtas. Hit räknas utbyggnad i grunda havsvikar av hamnanläggningar, industrier etc. Vi vill också ha en lagstiftning som skyddar vissa vattenområden från yrkesfiske. Havets och insjöarnas tillgångar ska utnyttjas på ett långsiktigt uthålligt sätt.

Kvoter och fiskeredskap

Med en god och kontinuerlig kontroll av hur livskraftiga stammarna för olika fiskslag är kan man ta ut den mängd som anses rimlig utan att riskera utarmning. Att åstadkomma en sådan kontroll är en viktig uppgift för havsbiologer och forskare. Sverige måste ha en fortsatt kvotering eller ett fångsttak som gäller specifika fiskslag och kustavsnitt.

När det gäller kvoter på internationellt vatten, där svenskar har fiskat av hävd, vill Miljöpartiet agera för att Sverige ska få sin del av kvoten. Fiskeredskap ska utformas på ett sådant sätt att

småfisk etc. släpps igenom, dvs maskstorleken på näten ska anpassas efter minimimått på de fiskslag som fångas.

Skärgården

Det är viktigt att det svenska fisket får det stöd det behöver för sin överlevnad och framför allt för sin fortsatta utveckling. Målet är ett resurs- snålt och ekologiskt utformat fiske, vilket innebär att vi med försiktighet skattar havet på dess proteinkälla. Sverige är en av de kustrikaste nationerna i världen, och en levande och fungerande skärgård är beroende av fisket.

Vi vill...

- att en övergång till ett småskaligt och naturvänligt skogsbruk inriktat på kvalitetsprodukter sker.
- att inga arter eller naturtyper utplånas.
- att landsbygden stärks genom ett decentraliserat ägande av skogs- marken.
- att kvarvarande gammelskogar och fjällnära skogar snarast skyddas.

SKOG

Skogen är en förutsättning för liv på jorden. Den är en arvedel som varsamt ska förvaltas och överlämnas till kommande generationer.

Inte bara träd

Skogen har många värden. Den producerar virke, vilt, bär och svamp. Den förser oss med energi och mängder av pappersprodukter. Genom fotosyntesen binds växthusgasen koldioxid och livgivande syre frigörs. Men skogen är också en viktig del av vårt kulturarv och en omistlig miljö för rekreation och friluftsliv. Skog är inte en hemvist för växter och djur – det är djuren och växterna som är skogen.

Miljöpartiet förordar ett skogsbruk där mångbruk råder. Produktion av virke ska inte överordnas skogens övriga värden. Skogsbruk får inte ske utanför de naturgivna ramarna. Vi vill därför övergå till ett mer småskaligt, ståndortsanpassat och naturvänligt skogsbruk. Inga djur- och växtarter eller naturtyper får utplånas.

Småskaligt skogsbruk

Skogen i Sverige har under lång tid överexploaterats. I skogslänen har detta ofta lett till en mer utarmad natur, fattigare landskap och på många håll ödemark i stället för levande bygder. Miljöpartiet anser att en av de viktigaste orsakerna har varit det storskaliga och schablonmässiga skogsbruket. Mot detta vill vi ställa ett småskaligt skogsbruk.

Målet bör vara att i högre grad producera kvalitetsvirke. Metoderna ska vara naturanpassade, och vi ser mycket positivt på användning och vidareutveckling av modern småskalig teknik. Ett sådant skogsbruk ger arbete i glesbygd och större möjligheter för lokala virkesmarknader och vidareförädling. Ett skogsbruk med inriktning på kvalitetsvirke ger dessutom längre omloppstider och större biologisk variation. Vidare ska möjligheterna till kombinationssysselsättningar som skogsbruk/jordbruk/turism m m enligt vår mening förbättras.

Ägande

Miljöpartiet motsätter sig ett storskaligt och spekulativt ägande av såväl jord som skog. Den som är skogsägare bör ha ett personligt ansvar för sin skog och dess skötsel. Vi vill därför stärka ett småskaligt och lokalt förankrat skogsbruk. Ett decentraliserat ägande av skogsmarken är en viktig förutsättning för att stärka och återskapa en levande landsbygd och ett mer varierat och ansvarsfullt skogsbruk utan de stora ingrepp, t.ex. i form av omfattande kalhyggen, som tyvärr alltför ofta hör ihop med det storskaliga skogsbruket.

På längre sikt kan vi tänka oss en jordreform med målet att stora delar av den skogsmark som i dag ägs av större bolag, stat, kyrka och universitet överförs till mer småskaliga ägandeformer. Skogsmark av stort natur- eller annat riksintresse bör förvaltas av staten eller ideellt drivna stiftelser. Statlig skogsmark av stor betydelse för rennäringen ska förvaltas av samebyarna.

NATURVÅRD

Art- och biotopskydd

En självklar utgångspunkt för skogsbruket ska vara att inga arter utrotas. För att säkerställa detta artskydd och en i övrigt god naturvård krävs en skärpt lagstiftning. Ett generellt biotopskydd för att skydda mindre arealer av naturtyper som är särskilt utsatta och som är värdefulla från biologisk synpunkt – som naturskog, sumpskogar och

hassellundar – är en mycket viktig del i en ny lagstiftning.

En del gamla träd måste lämnas vid avverkningar. För arbetet med att skydda hotade arter är många av de gamla lövträden – som ek, bok, sälg och asp – speciellt viktiga.

Huvudansvaret för artbevarandet ligger på skogsbruket. Eftersom naturvärden ska ses som en naturlig del i verksamheten ska också kostnaderna för art- och biotopskyddet bäras av skogsägarna.

"Rädda gammelskogen"

Bara ett par procent av skogsmarken i landet är skyddad i reservat eller nationalparker. Merparten av dessa är belägna längs fjällranden. Kvarvarande arealer naturskog är mycket begränsade. Från naturvårdssynpunkt har Sverige aldrig haft så litet skog som i dag.

Ett skydd för våra sista ur- och naturskogar måste ses som en nödvändig akutinsats för att förhindra att dessa avverkas och försvinner de närmaste åren. Varje års försening betyder att omistliga värden går förlorade. Kostnaderna för bildande av reservat ska staten ta ansvar för.

Fjällskogarna måste fredas

De fjällnära skogarna är unika i Europa genom sin storlek, orördhet och långa skogliga kontinuitet. Sverige har ett internationellt ansvar för dessa skogars bevarande. Miljöpartiet anser att den gamla skogsodlingsgränsen ska gälla som naturvårdsgrens. Ovan denna gräns ska storskaliga

Vi vill ...

- att höga avgifter på konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel införs och återförs till jordbruket som arealbidrag.
- att miljökraven skärps så att hushållens biologiska avfall kan återföras till åkerjorden.
- att livsmedel märks tydligt med tillverkningsplats, tillverkningsdatum och sista förbrukningsdag.
- att havens produktionsförmåga återställs och fisketillgångarna utnyttjas på ett långsiktigt uthålligt sätt.

metoder som kalhyggen och skogsbilvägar inte tillåtas. Ett småskaligt skogsbruk inriktat på fjällskogsbilädning kan bedrivas i områden som redan tidigare är påverkade.

Rekreationsskogar

Ca 1 % av landets produktiva skogsareal är skog tättortsnära skog. Miljöpartiet anser att kommunerna måste garantera att särskilt stor hänsyn tas till naturvårds- och fritidsintressen i dessa skogar. Det är en billig form av fritidsverksamhet.

Skogsbrukets transporter

Skogsbilvägnätet är i dag alltför utbrett och vittförgrenat. Enligt vår mening ska inga statliga bidrag utgå till skogsbilvägar. Virkestransporter ska i högre grad ske på järnväg och i vissa fall genom flottning.

Skogsbrukets metoder

Miljöpartiet accepterar inte målet en ständigt ökad virkestillväxt. Skogen kan ses som en förnybar resurs bara om den utnyttjas med stor varsamhet. Den naturliga, långsiktiga virkesproducerande förmågan ska inte överskridas. Vi säger därför nej till kvävegödsling och all dikning av skogs- och våtmarker. Dessa metoder leder dessutom till stora störningar i det naturliga ekosystemet och till läckage av kväve till vattendragen.

Främmande trädslag bör inte introduceras. Det innebär att nya ekosystem skapas vars effekter inte kan bedömas förrän efter mycket lång tid.

Vi accepterar inte markberedning som medför bestående förändringar av växtlighet och markvattennivå eller stora läckage av näringsämnen.

Kemisk bekämpning av lövträd har förbjudits. Ändå svarar skogsbruket genom plantskyddet för en betydande användning av giftiga, kemiska bekämpningsmedel. Vi anser att bruket av kemiska bekämpningsmedel ska stoppas omgående.

Skogsbrukets inriktning

Miljöpartiet anser att skogsbruket i högre grad ska inriktas på produktion av kvalitetsvirke. Sådan virke kräver långa omloppstider, täta bestånd i ungskogsfasen och i viss mån stamkvistning. Lövskog bör uppmuntras eftersom den skapar en rikare flora, motverkar försurning, ger energi och åstadkommer en mer tilltalande landskapsbild. Vi anser att importerad olja och importerat kol till viss del kan ersättas av vedbränslen.

Skogsdöd

De luftburna föroreningarna är i dag det största hotet mot både skogsbruket och livet i skogen. Den sk föroreningen ger både direkta skador på träden och indirekta skador genom näringsurlakning och utfällning av tungmetaller. Uttunnningen av ozonskiktet ger också direkta skador på träden liksom på många andra växter. En tredje luftförorening som skadar träden är de höjda halterna av sk marknära ozon.

För att vi ska kunna stoppa skogsdöden krävs drastiska minskningar av de luftburna föroreningarna. Framför allt måste vi avveckla användningen

av fossila bränslen och stoppa utsläppen av medel som skadar ozonskiktet.

Skogsvårdslagen

Skogsägaren bör få utforma skötseln av sin egen skog utan andra styrande detaljregler än krav på återväxt efter avverkning och naturvårdskrav. Skogsvårdslagen och dess anvisningar måste ändras – de ska syfta till mångbruk i skogen. Miljöpartiet anser att Skogsvårdsstyrelsens tjänstemän ska utbildas i biologi och naturvård samt inordnas under Naturvårdsverket och Miljödepartementet.

Energi

Livet på jorden skulle inte existera utan energi. Energin är också grunden för det mänskliga samhället. Industrisamhällets kraft hämtas främst från lagrad solenergi som fossila bränslen och uran.

Energi kan inte produceras eller konsumeras. Den kommer till oss genom solens strålar och lämnar oss i degraderad form som värmestrålning. Däremot kan människan konsumera energins arbetsinnehåll (exergin) för att driva samhällets processer.

ENERGIANVÄNDNING

En stor energianvändning ger människan kraft och samhället styrka men försätter samtidigt både människa och samhälle i en alltmer kritisk situation. Försurning av mark och vatten, skogsdöd, klimatförändringar och radioaktiv nedsmutsning är ödesfrågor för hela mänskligheten. Dessa problem härrör alla från ett felaktigt energisystem och alltför stor energianvändning.

Att effektivisera

Sveriges energipolitik har hittills främst gått ut på att öka tillförseln av energi till industri, lokaler, hushåll och transporter. Miljöpartiet de gröna vill bryta denna inriktning genom att i stället stimulera till effektivisering och teknik för att utnyttja energiinnehållet bättre. Tillsammans med hushållning möjliggör detta en successiv minskning av samhällets energiomsättning med ca 2 % årligen under en trettioårsperiod.

ENERGISLAG

Miljöpartiet arbetar för en framtid där den använda energin i allt väsentligt kommer från bio-

bränslen, vindkraft, solkraft och andra flödande och förnybara energikällor som naturligt hör hemma i ett modernt och utvecklat kretsloppssamhälle.

Varken kärnkraft eller användning av fossila bränslen är förenlig med ett hållbart samhälle. Båda medför en miljöförstöring som allvarligt hotar den biologiska produktionen och därmed livsförutsättningarna på jorden.

Fossila bränslen

Genom en snabb avveckling av fossila bränslen (olja, kol och fossil gas) och övergång till förnybara energislag kan vi hejda försurningen av mark och vatten och kraftigt minska utsläppen av klimatpåverkande växthusgaser. Miljöpartiet vill reducera användningen av fossila bränslen till en nivå som motsvarar högst 15 % av den mängd som användes år 1990. Vi anser att Sverige ska ta kraftfulla initiativ för att minska de globala utsläppen från fossila bränslen. Bli bör Sverige framföra krav på att internationella avgifter införs och på att största tillåtna mängder utsläpp av skadliga ämnen – som koldioxid, kväveoxider, kolväten och cancerogener – fastställs för varje enskilt land. Sverige ska också ta ett större ekonomiskt ansvar för att begränsa utsläppen i vårt närområde.

Kärnkraft

Riskerna med kärnkraften har visat sig vara alltför stora såväl vid drift som vid gruvbrytning, anrikning och avfallshantering. Kopplingen mellan kärnkraft och kärnvapen är dessutom väldokumenterad. De äldsta reaktorerna i Sverige är åldersstigna och närmar sig nu gränsen för sin tekniska livslängd. Riskerna med materialutmattnings, försprödning och sprickor ökar därmed kraftigt. Miljöpartiet kräver därför en lag

om att kärnkraften ska avvecklas snabbt, med början omedelbart. Vi har visat att det är möjligt att genomföra en kärnkraftsavveckling inom tre år. Kärnreaktorerna måste dessutom förstärkas. Kortsiktiga vinstintressen får inte äventyra säkerheten.

Vi anser att Sverige ska ta kraftfulla initiativ för en global avveckling av kärnkraften och till internationella konventioner när det gäller transporter av kärnavfall. Sverige ska också erbjuda ekonomisk och teknisk hjälp för att montera ned kärnreaktorer i vårt östra närområde.

Vattenkraft

Miljöpartiet vill att vattenkraften genom de redan utbyggda kraftverken ska användas effektivt. Vi ser dock vattenkraften som färdigutbyggd i Sverige och vill grundlagsskydda de sista orörda älvarna och älvsträckorna i Sverige.

Solenergi

Solenergi utgör en, ur mänsklig synvinkel, evig energikälla. Det är den enda energi som tillförs vår planet. På ett eller annat sätt härrör all förnybar och ändlig energi från solen. Även den direkta solinstrålningen kan användas betydligt mer än vad som sker i dag. Vi vill stimulera till utbyggnad av såväl solvärme som miljövänliga solceller.

Bioenergi

Bioenergi finns i ett flertal olika former. Vi vill öka användningen av träbränslen. För att undvika att marken utarmas och att försurningen därmed påskyndas ställer vi som krav att aska återförs till skogen. Vi anser att uttag av hela träd med grenar, barr och rot ska förbjudas på mager skogsmark. Energigrödor och energiskog på åkermark ska bara användas lokalt i begränsad omfattning. Torv är att se som ett fossilt bränsle.

Vindkraft

Vinden är en miljövänlig energiresurs med stor potential. Vi vill se en kraftfull satsning på vindenergi som en del i ett kretsloppssamhälle.

ENERGIBÄRARE

Man måste skilja mellan begreppen energislag och energibärare. Olika energislag (vattenkraft, biomassa, sol- eller vindkraft) kan omvandlas till energibärare som elektricitet eller vätgas. Efter-

som vätgas går utmärkt att lagra kan denna energibärare bli mycket värdefull i framtida energisystem. Energin i biomassa kan bl.a. omvandlas till energibärare som etanol eller metanol. Valet av energibärare till framtidens transportmedel kommer att ha stor inverkan på och betydelse för hela samhället. Miljöpartiet anser att stora insatser ska göras för att skynda på förändringsprocessen. För att de mest miljö- och resurseffektiva av energibärarna ska utkristallisera sig bör dessa få möjlighet att verka i konkurrens med varandra.

VÄGEN TILL KRETSLOPPSSAMHÄLLET

Sverige har vid en internationell jämförelse mycket god tillgång till förnybara energikällor. När det gäller elektricitet har vi, genom den redan utbyggda vattenkraften, en större tillgång per capita än nästan alla andra industrialiserade länder. Trots detta medför en mycket snabb omställning av energisystemet avsevärda försörjningsproblem under en övergångsperiod.

Ersättningen av kärnkraft och fossila bränslen bör i stora drag ske enligt följande schablon: Hälften effektiviseras bort, hälften ersätts med elkraft, värmeenergi och drivmedel från bioenergi, vindkraft, solvärme, mottryck m m.

I framtiden måste vi hämta kraft från många olika källor. Det finns alltså ingen enda energi-

Vi vill ...

- att energin till samhället i framtiden kommer från flödande och förnybara energikällor.
- att kärnkraften avvecklas snabbt med början nu.
- att användningen av fossila bränslen minskas till högst 15% av den mängd som användes 1990.
- att modern och effektivare teknik stimuleras för att kraftigt minska energianvändningen.
- att skatten på fossila bränslen höjs, statsbidrag införs för miljöbättre alternativ och statliga investeringsprogram genomförs för att påskynda utvecklingen.

källa som kommer att vara tillräcklig. Utmaningen ligger i att använda rätt källa till rätt ändamål. Att anpassa och kombinera mångfalden av miljövänliga energisystem blir ett nytt och viktigt kunskapsfält.

Styrmedel

De styrmedel som Miljöpartiet vill använda för att förändra energisystemet är

- lagstiftning: för att avveckla kärnkraft och skydda våra sista älvar, älvsträckor och andra outbyggda vattendrag,

- ekonomiska styrmedel: hög skatt på fossila bränslen och låg skatt eller skattebefrielse för miljöacceptabel energi,
- statsbidrag: bl.a. till kommunala energirådgivare och under en övergångsperiod för att stimulera till investeringar i energieffektivisering och byte av energianläggningar,
- statliga investeringsprogram: för bl.a. ny energiteknik, effektivare energianvändning, järnvägsutbyggnad och effektiva, bekväma trafiksystem för städerna.

Slutligen anser Miljöpartiet att kärnkraften ska bära sina egna försäkringskostnader.

Kommunikationer

Dagens kommunikationssystem bygger på ett gammalt och förlegat tänkande. Det måste moderniseras så att miljöstörningarna och förbrukningen av ändliga resurser minimeras. Miljöpartiet de gröna vill att bra kommunikationer ska erbjudas både i glesbygd och i stad. Antalet dödade och skadade i trafiken måste minskas drastiskt.

MILJÖ- OCH HÄLSOPÅVERKAN

Transportsektorn svarar för nära en femtedel av landets totala energianvändning. Transportsektorn är den största enskilda utsläppskällan vad gäller kväveoxider, kolmonoxid, koldioxid och kolväten. Trafiken bidrar kraftigt till försurningen, övergödningen av haven, växthuseffekten och bildandet av giftigt sk marknära ozon. Människor drabbas indirekt genom cancer, allergi, astma och andra sjukdomar – och dessutom direkt genom trafikolyckor och buller.

VAL AV TRANSPORTSYSTEM

Det råder sedan länge ett snedvidet konkurrensförhållande mellan de olika transportsystemen till nackdel för exempelvis järnväg. För att vi ska få en bättre konkurrens mellan transportslagen måste vägtrafik och luftfart belastas med sina samhällsekonomiska och miljömässiga kostnader i stället för att subventioneras. Miljöpartiet vill därför införa höga miljöavgifter på utsläpp och drivmedel som inte passar in i ett långsiktigt uthålligt samhälle. Vidare måste ny, energieffektiv teknik ges möjligheter att snabbare slå igenom i praktisk tillämpning.

Miljökonsekvensanalyser

Miljöpartiet anser att alla större utbyggnader av transportsystemet ska föregås av genomgripande miljökonsekvensanalyser, där olika transportalternativ ska ingå. Man ska t.ex. kunna ställa en utbyggnad av en flygplats mot en ny modern järnvägslinje.

Minskning av transportbehoven

Samhällsplaneringen måste inriktas på att i större utsträckning än i dag ta till vara näraliggande resurser och därmed minska transportbehoven. Man ska t.ex. i större utsträckning kunna arbeta i närheten av bostaden eller utnyttja moderna telekommunikationer eller kollektivtrafik.

VÄGTRAFIK

Vägtrafiken dominerar starkt bland transportslagen, både när det gäller de totala utsläppen av miljöfarliga ämnen och i olycksstatistiken.

Minskning av utsläppen

Utsläppen från vägtrafiken sker i marknivå. Människor, särskilt små barn, drabbas därför mer direkt av bilavgaser än av luftföroreningar från andra källor. Den övervägande delen av de hälsofarliga ämnen som vi andas in utomhus i stadsmiljön kommer från vägtrafiken.

Vi måste vara medvetna om att det inte går att rena utsläppen helt och på så sätt få en miljövänlig trafik. Den enda långsiktigt hållbara lösningen är att användningen av fossila bränslen avvecklas. Miljöpartiet menar ändå att avgaskraven måste skärpas ytterligare, så att bättre reningsmetoder, miljövänligare drivmedel och bättre

motorer tas fram. Vi anser att kraven ska vidgas till att gälla flera av de föroreningar som ingår i avgaserna. Nollutsläpp ska eftersträvas. Diesel ska snarast ersättas med miljövänligare bränslen.

För att utsläppen ska minska är det också viktigt att på olika sätt stimulera resenärer till ökad samåkning, både när det gäller arbetsresor och när det gäller fritidsresor.

Godstransporterna måste minska i omfattning och i största möjliga utsträckning ske på järnväg eller med båt. Vägtransporter av miljöfarligt gods medför betydande risker för miljön och för människors hälsa. Det är viktigt att det transportslag som används ger den minsta riskexponeringen.

Trafiksäkerhet

I trafiken dödas varje år ca 800 människor, och ca 30 000 skadas. Ett första mål ska enligt Miljöpartiets uppfattning vara att inom tre år minst halvera såväl antalet trafikolyckor som antalet dödade och skadade.

Trafiksäkerheten ska förbättras genom:

- minskning av vägtrafiken,
- sänkning av hastigheterna,
- minskning av rattonykterheten,
- förbättring av information och utbildning,
- utbyggnad och bättre underhåll av gång- och cykelbanor,
- förbättring av kollektivtrafiken.

Av såväl trafiksäkerhetsskäl som av miljö- och energiskäl måste vägtrafiken minska kraftigt. I tätorterna kan detta ske med hjälp av utbyggnad och förbättring av gång- och cykelbanor och kollektivtrafik. Det är också nödvändigt att kommunerna får möjlighet att använda biltullar och färdavgifter för att styra bort oönskad trafik på ett effektivt sätt.

Vi vill...

- att vägtrafiken och flyget, av miljöskäl, minskar i omfattning.
- att en kraftig utbyggnad av järnvägsnätet genomförs.
- att det skall finnas modern, billig och effektiv kollektivtrafik i städerna.
- att teletjänsterna utvecklas över hela landet och postservicen förbättras i glesbygd.

SPÅRBUREN TRAFIK

Miljöpartiet anser att stora delar av vägtrafiken ska föras över till mer energieffektiv, spårburen trafik. I stället för nya vägar och motorvägar behövs i dag en kraftig utbyggnad av järnvägsnätet för att det om möjligt ska nå ut till landets alla delar. På stornätet ska primära centra sammanbindas med snabba tåg, medan mellanliggande platser ska betjänas med moderna lokaltåg. Till de större städerna måste det finnas pendeltågslinjer med hög turtäthet. I städerna måste tunnelbana, spårvagns- och spårbilstrafik utvecklas.

Staten har ett helhetsansvar och ska i större utsträckning köpa samhällsekonomiskt motiverad persontrafik på järnväg, även om den inte bär sig på företagsekonomiska grunder. Upphandlingen ska ske i konkurrens mellan olika trafikföretag.

SJÖFART

Sjöfarten har den i särklass största andelen av landets godstransporter. Den har också avgörande betydelse för persontransporterna till Finland och Danmark liksom mellan fastlandet och Gotland.

Sjöfarten är ett energisnålt transportmedel för godstransporter och kan därför med fördel utnyttjas än mer för att ersätta en del av de nuvarande långväga godstransporterna på landsväg. Det gäller särskilt transittrafiken. Sjöfartens miljöfarliga utsläpp är dock alltför omfattande. Miljöpartiet kräver drivmedel som är bättre för miljön och rökgasrening som kraftigt reducerar utsläppen.

Vi kräver också kraftfulla åtgärder för att minimera riskerna för utsläpp av olja och andra föroreningar till sjöss. Vidare måste färjetrafiken i känslig skärgårdsmiljö begränsas.

LUFTFART

Flyget har expanderat kraftigt under senare tid. Det är ett mycket allvarligt hot mot miljön. Flyget är det sämsta färdmedlet vad gäller energiförbrukning per passagerare och orsakar också stora bullerproblem.

Det omfattande flygresande som i första hand västvärlden svarar för måste starkt ifrågasättas från energi- och miljösynpunkt och med hänsyn till den globala fördelningen. För samma energimängd kan tåget transportera cirka tio gånger så många personer som flyget på sträckan Göteborg – Stockholm. Tidsvinsten med flyg jämfört med tåg och buss är dessutom begränsad på de sträckor

som det kan bli fråga om inom södra och mellersta Sverige.

Befolkningsunderlaget räcker bara i undantagsfall för både flyg och tåg eller buss. Därför bör det inte ges tillstånd till några nya flygplatser eller flygplatsutbyggnader, och verksamheten vid befintliga flygplatser bör begränsas genom bl.a. skärpta villkor för buller och miljöfarliga utsläpp. Flyget måste minska sin energianvändning och sina miljöfarliga utsläpp.

TELE OCH POST

Eftersom många persontransporter i dagens samhälle kan ersättas med telekommunikation är det viktigt att hela Sverige får ett bra telenät för

samtal, fax och datorer. För glesbygden är det speciellt viktigt att teletjänsterna utvecklas. Samhället har ett ansvar för att hela landet har en bra och effektiv postgång. Posten kan därför inte tillåtas försämra servicen och öka kostnaderna i glesbygden i jämförelse med städerna. Postgången i glesbygden måste förbättras. Genom bl.a. samutnyttjande av samhällets tjänster kan vi få bättre service till lägre kostnad.

FORSKNING OCH UTVECKLING

Miljöpartiet anser att statliga medel ska avsättas för utveckling av ny och modern kollektivtrafik som t.ex. snabbtåg, elbuss, spårbuss och spårtaxi.

Bostäder

Bostaden är basen för vår och särskilt barnens uppfattning om omvärlden och verkligheten. Den ska inte bara tillfredsställa grundläggande skyddsbehov. Den ska vara en vilopunkt, en startpunkt, en trygghet och en språngbräda mot yttervärlden.

BOSTADEN OCH DESS MILJÖ – ALLAS ANSVAR

Miljöpartiet de gröna anser att en bra bostad ska vara en rättighet. Men vi menar också att bostaden medför skyldigheter i den meningen att människor kan och ska ta ansvar för sitt boende och sin närmiljö. De boende måste därför få möjlighet att delta redan vid planeringen av ny- och ombyggnation. De köande till nya bostadsområden ska också ges möjlighet att påverka sin framtida bostadsmiljö.

Efter garantitiden bör husen regelbundet kontrolleras. Vid brister bör de boende ha tillgång till kommunal rådgivning och bostadsägaren garanteras lån om han eller hon skulle behöva göra kostsamma förändringar. Det ska dock alltid vara husägaren som avgör vad han eller hon vill göra. Miljöpartiet anser också att det ska finnas normkrav för en god bostadsstandard.

ATT ÄGA ELLER HYRA SIN BOSTAD

Miljöpartiet vill öka möjligheterna för hyresgäster som vill köpa sin lägenhet att göra detta. Vi förespråkar därför att alla hyresgäster vid förändringar av fastighetens status ska ges laglig förtur att överta sin lägenhet med äganderätt. Om lägenheten ingår i ett flerbostadshus ska husets gemensamma anläggningar då förvaltas i en ekonomisk förening. Om marknaden av boendeägda

lägenheter på detta sätt breddas kan det förutsättas få en dämpande effekt på priserna.

Reformen kan genomföras genom en skärpning och utvidgning av lagen om förvärvstillstånd för bostadsfastigheter: Privatpersoner ska inte kunna köpa och sälja hyreshus med mer än tre lägenheter utan att överlåtelser i första hand sker till hyresrättshavarna (förköpsrätt). Den totala effekten av en sådan bostadsreform blir en spridning av ägande och ansvar och en betydande begränsning av spekulatjonen i bostadsfastigheter.

Bättre möjligheter för hyresgäster att ta över sin lägenhet minskar inte vårt krav på ett bra fungerande bestånd av hyresrätter. Den kooperativa hyresrätten ska också uppmuntras. Vidare säger vi nej till fria marknadshyror.

BOSTADSFINANSIERING

En grundbult i Miljöpartiets politik är att människor ska ha ett tryggt boende och en rimlig boendekostnad. Ökningen av boendekostnaderna de senaste åren beror på höga byggkostnader, höga räntor och minskande statliga räntesubventioner. Den största effekten av den tidigare politiken när det gällde räntesubventionerna har varit att staten bidragit till att skapa stora privata kapitalvinster och just högre byggkostnader. Nuvarande subventionssystem måste förändras. En ökning av bostadsbidragen och en sänkning av räntan skulle göra det möjligt att successivt minska räntebidragen.

För att lösa problemet med de höga räntorna vill vi införa ett system med bosparkassor. Det innebär att låntagaren först sparar till låg eller ingen ränta och därefter får låna ett större belopp till låg eller ingen ränta. I stor skala skulle denna finansieringsform leda till lägre bostadskostnader, både i nybyggen och i äldre fastigheter, och som

en bieffekt medverka till att pressa ned räntevån över huvud taget.

BOENDE I STÄDER

I syfte att begränsa företagsetableringarna i centrum och göra det möjligt att åter befolka innerstäderna vill Miljöpartiet införa en form av lägesavgifter för kontor och affärslokaler som är större än förslagsvis 1 000 m².

EKOLOGISKT BOENDE OCH BYGGANDE

Miljöpartiet kräver att allt ny- och ombyggnad ska ske utifrån ekologiska grundprinciper och kretsloppstänkande. Bostaden och dess grannskap ska samordnas med omgivande natur, odling, historisk bebyggelse, bostadsnära arbetsplatser, avfallshantering och kollektivtrafik. Byggnadsmaterial ska väljas som minimerar riskerna för allergi, astma och sjuka hus. Alla bostäder har goda möjligheter att anpassas ekologiskt. Individ, hushåll, natur och samhälle vinner på att sopor inte blandas och på att ekologiska avlopps- och toalettssystem införs. Att odla, kompostera och spara energi är andra viktiga inslag i en ekologisk anpassning av bostäderna.

Vi vill att principer för ekologiskt byggande ska utarbetas av Boverket. Det är också viktigt att Boverket är pådrivande i förändringsarbetet. För att minimera allergirisker och risker för sjuka hus bör man i allt byggande utgå från naturmaterial.

Många ekobyprojekt prövas nu i hela landet. Det bör ses både som en protest mot det anonyma och storskaliga byggandet – som tyvärr fortfarande dominerar – och som en medveten satsning på ett boende som är hållbart och nödvändigt på sikt. Vi anser att ny- och ombyggnad efter ekologiska principer ska stödjas. I städer är det extra viktigt att bygga om till ekologiskt boende utifrån olika lokala förutsättningar.

SJUKA HUS

Problemen med sjuka hus går att minska. Miljöpartiet vill införa en tioårig produktgaranti med återkommande kontroll av fukt, mögel, ventilation, materialtillstånd, energibalans m m.

Vi vill...

- att hyresgäster ges förköpsrätt vid försäljning av fastigheter.
- att lägre bokostnader åstadskommes genom nya så kallade bosparkassor med låg ränta.
- att allt ny- och ombyggnad sker utifrån ekologiska grundprinciper.
- att en tioårig produktgaranti mot sjuka hus införs.

Kulturell mångfald

Kulturen spelar en mycket stor roll för den enskilda människan och bör också göra det för samhällsutvecklingen. I ett gott samhälle flödar det fria kulturlivet. Där värderas skapande verksamheter högt. Där bryts åsikter och värderingar på ett sätt som gör att vi människor kan växa och bli öppna, starka och fria.

Musik, måleri, foto, teater, hantverk, dans m.m. har stor betydelse för alla människors utveckling. För barn och skolungdom är det speciellt viktigt att få många möjligheter att uttrycka sig. Därför vill Miljöpartiet de gröna att skapande verksamheter ska få ett betydligt större utrymme i förskolor och skolor. Konsten är en viktig kunskapskälla.

Skapande verksamhet har också en läkande kraft och bör därför användas som terapi i olika vårdinsatser. Alla människor och människor i alla åldrar ska ha möjlighet att i större utsträckning än i dag utöva sina kulturella aktiviteter och ges tillfälle att ta del av andras skapande.

KULTURENS FINANSIERING

En stor del av den nuvarande kulturen bär sina egna kostnader i form av avgifter och försäljning av konstverk, föreställningar m.m. Miljöpartiet anser att den del av kulturen som har svårt att bära sina kostnader ska ha statligt, regionalt eller kommunalt stöd.

Genom generella kulturfonder, som exempelvis Författarfonden, vill vi förbättra de ekonomiska möjligheterna för kulturarbetare att utöva sitt yrke. Vi kräver ökade insatser och förbättrade möjligheter för nationella och regionala kulturinstitutioner och fria grupper att framträda över hela landet. Svensk film ska ges goda ekonomiska möjligheter att utveckla både bredd och kvalitet.

Vi anser att ett rikt kulturutbud är avhängigt av dels de klassiska institutionerna som Dramaten och Operan, dels de fria kulturgrupperna, dels och inte minst alla människor som finner lust i att vara kulturellt aktiva. I nedskärningstider är det viktigt att förhindra att de olika kulturnivåerna ställs mot varandra i inbördes konkurrens.

För konstnärlig utsmyckning av offentliga lokaler bör enligt Miljöpartiets uppfattning minst 1% av byggkostnaderna avsättas.

MEDIER

Mångfald i medierna är av stor betydelse för yttrandefrihet och demokrati. Det gäller både ägande och utbud. Även yttrandemöjligheten är viktig att värna. Både offentliga och privatägda medier har ett stort ansvar för att hålla en öppen och bred debatt levande i viktiga samhällsfrågor. Miljöpartiet vill bevara presstödet så att mångfalden garanteras i tidningsvärlden. Vidare anser vi att momsbefrielsen ska utvidgas till att också gälla böcker.

Reklam

Reklamen skapar normer i samhället. Den propagerar för ägandets och köpandets filosofi och livsstil snarare än levandets och varandets. Reklamens makt över och påverkan av våra liv är redan alltför stor. Miljöpartiet vill därför arbeta för att minska utbudet av reklam i samhället. Reklam riktad till barn ska vara förbjuden. Vi vill värna och utvidga de öar av köpfrid som ännu finns i vår vardagsmiljö. Vi vill bl.a. bevara reklamfria radio- och TV-kanaler med hög kvalitet och ett brett programutbud.

Förhandsgranskning av video

Rättigheter måste kopplas till ansvar. De licensfinansierade TV- och radiokanalernas kvalitetsansvar ska enligt Miljöpartiets uppfattning hävdas genom en stark radionämnd och något annat slag av brukarinflytande. Videoproducenter och kommersiella TV-kanaler har missbrukat sin frihet genom att använda underhållningsvåld och (barn-) pornografi i sin kamp om tittarna. Därför accepterar vi förhandsgranskning av biografernas filmutbud och förordar samma förhandsgranskning av videofilmer.

BIBLIOTEK

Biblioteken är en viktig källa till den fria informationen och en omistlig förutsättning för det offentliga samtalet. Miljöpartiet anser att välförsedda och offentligt finansierade bibliotek över hela landet ska garantera allmänheten tillgång till ett brett kulturutbud. Boklånen ska vara avgiftsfria. Bibliotekens förekomst och kvalitet ska garanteras i lag.

MUSEER

Museer är en naturlig mötesplats mellan framtid och forntid, mellan kulturer och skilda folkslag och för människor med olika specialintressen. För att säkra existensen, kvaliteten och tillgängligheten ska det enligt Miljöpartiets uppfattning utgå statsbidrag till museer med lokal och regional karaktär. Vidare bör bildkonst och annan utställningsverksamhet stödjas genom att stat och kommun tillhandahåller ändamålsenliga utställningsmöjligheter.

KULTURMINNESVÅRD

Miljöpartiet kräver ökade ekonomiska resurser för kulturminnesvård. Byggnader, minnesmärken och andra kulturmiljöer, såväl i stad som på landsbygd, måste bevaras och vårdas för framtiden. Detta inkluderar även kulturlandskapsvård.

SPRÅKLIGA MINORITETER OCH INVANDRARSPRÅK

Sverige har under århundraden förtryckt och missgynnat nationella och språkliga minoriteter. Detta gör att Sverige i dag har ett stort ansvar för att stödja den samiska kulturen och språket, torne-

dalsfinska och finska, t.ex. genom ekonomiskt stöd till litteratur, teater, musik m.m. Samma stöd bör ges till invandrarspråk.

För att minska spänningar, konflikter och misstroende mellan invandrarkulturer, de samiska kulturerna och övriga svenskar är det väsentligt att mer aktivt stödja möten mellan de olika kulturtraditioner som finns inom landet.

KULTURUTBYTE

Ett ökat internationellt kulturutbyte, inte bara inom Europa utan även med övriga delar av världen, är spännande, intressant och viktigt för vår egen kulturella utveckling. Ökad kunskap och förståelse för andra kulturer är också nödvändig för att motverka internationella konflikter, främlingsfientlighet och rasism.

FOLKRÖRELSE

Sverige och de övriga nordiska länderna har genom sina folkrörelser en speciell historia och en levande samhällskraft som det är viktigt att värna. Folkrörelserna har spelat en avgörande roll för utvecklingen av demokrati och solidaritet. Miljöpartiet ser folkrörelserna i dag som en nödvändig motkraft till kommersialisering och utarmning av kulturmiljön, men också för att utveckla en mer aktiv och deltagande demokrati. De ger människor kunskaper, insikter och möjligheter att utveckla sin egen förmåga. Vi vill främja de fria folkrörelsernas utveckling genom att förbättra de ekonomiska villkoren och möjligheterna att finansiera verksamheten.

Vi vill ...

- att generella kulturfonder inrättas för kulturarbetare.
- att bibliotek garanteras i lag.
- att boklån ska vara avgiftsfria.
- att videofilm förhandsgranskas på samma sätt som biofilm.
- att reklamutbudet minskar och de öar av köpfrid som finns värnas.
- att samhällets stöd till idrotten i huvudsak riktas till breddidrotten.

IDROTT

I Sverige är idrottsrörelsen den största folkrörelsen. Det är därför viktigt att idrotten förmår behålla karaktären av en bred folkrörelse och att demokratin i föreningarna bevaras och fördjupas.

I en folkrörelse ska män och kvinnor samlas och umgås på lika villkor. Därför måste kvinnoidrotten enligt Miljöpartiets mening ges bättre förhållanden, träningstider och ekonomiska villkor än i dag.

Samhällets resurser ska enligt vår mening i första hand kanaliseras till flick-, pojk- och breddidrotten, dvs den del av idrotten där de allra flesta kan vara med. Till breddidrotten räknar vi också handikapp-, korp- och motionsidrott.

Vi anser att de idrottsföreningar som breddar sin verksamhet och försöker aktivera barn och ungdomar utanför den "ordinarie" verksamheten

ska kunna söka extra medel från de statliga lotterierna.

Som kulturform har idrotten en lång och gedigen historia. I takt med det övriga samhället har idrotten utvecklats och förändrats vad gäller värderingar, traditioner och ideologier. Dagens huvudfrågor och problem måste lösas genom gemensamma ansträngningar av politiker och idrottsledare. Vi får inte tveka när det gäller att komma till rätta med idrottens avarter. Till dessa hör den långt drivna kommersialiseringen, läktarvåldet och den svårupptäckta dopningen. I detta arbete måste idrottsrörelsen ta sitt ansvar. De kommersiella intressena riskerar att helt dominera elitidrotten, vilket gör idrott till en industri och reducerar utövaren till en produktionsfaktor. En sådan utveckling ligger det inte i samhällets intresse att stödja. Då har idrotten förlorat sin själ.

Rättstrågor

Miljöpartiet ge grönas rättssyn grundar sig på övertygelsen om alla människors lika värde oavsett ras, kön, ålder m.m. Vår samhällsidé bygger på tanken att människor är aktiva, att de vill och kan ta ansvar och att de har positiva utvecklingsmöjligheter.

INTERNATIONELLA ÖVERENSKOMMELSER

Sverige har anslutit sig till ett stort antal internationella överenskommelser som gäller mänskliga rättigheter, miljöfrågor m.m. Internationella avtal och konventioner som Sverige undertecknar ska enligt Miljöpartiets uppfattning införlivas med svensk lag, såvida detta inte gör intrång på den svenska grundlagens rättighets- och skyldighetsparagrafer. Det ska inte längre vara möjligt för statsmakten att ingå avtal utan att dessa följs upp av riksdagen och leder till praktisk, politisk handling.

GRUNDLÄGGANDE FRI- OCH RÄTTIGHETER

I vår grundlag beskrivs våra grundläggande fri- och rättigheter. Miljöpartiet anser att framför allt en fri- och rättighet saknas, nämligen rätten till en god livsmiljö, dvs friheten och rättigheten att andas frisk luft, dricka rent vatten och vistas i ostörd natur, fri från föroreningar och buller.

Vi anser också att rätten att slippa bära vapen måste garanteras i ett modernt, civiliserat samhälle.

RÄTT ATT FÖRA DJURENS OCH VÄXTERNAS TALAN

Ett problem i dagens rättssystem är att få kan väcka åtal och föra talan på ekologisk grund,

t.ex. om djurens och växternas rätt att existera på sina naturliga villkor. Miljöpartiet vill därför att ideella organisationer ska få rätten att väcka åtal och föra naturens talan vid omfattande exploateringar och andra miljöstörningar.

BARNENS RÄTT

Barnen måste få sina rättigheter tillgodosedda från sina utgångspunkter och inte från de vuxnas. Därför bör en barnombudsman utses i varje kommun.

Vid rättegångar där barn är inblandade (brottmål, vårdnadsmål, omhändertagandemål) måste lagens bokstav efterlevas: personer med god erfarenhet av barn ska ingå i domstolen. Ett juridiskt biträde för barnet måste finnas i målet. Om det är fråga om att skilja ett barn från dess föräldrar och omhänderta det ska bedömningen grundas på vad som är bäst för barnet. Så långt som möjligt bör man arbeta med målsättningen att en återförening ska komma till stånd. Man ska härvid ta stor hänsyn till barnets egna önskemål.

BROTTSOFFER

Brottsoffrens ställning måste förbättras. Alltför många brottsoffer vågar inte inför polis eller domstol berätta vad som har hänt. Miljöpartiet anser därför att alla som drabbas av våldsbrott ska erbjudas juridisk hjälp, t.ex. målsägandebiträde, och vid behov annan stödperson.

Ansvaret för stöd och hjälp till brottsoffer vilar på samhället, som enligt vår mening ska ställa upp med ekonomisk ersättning, samtalsterapi och vad som i övrigt krävs för att offret så långt som möjligt ska kunna återgå till ett normalt liv. Frivilliga och ideella grupper, som kvinno- och brottsofferjourer, måste också få resurser för att ta emot hjälpsökande dygnet runt.

KVINNO- OCH BARN- MISSHANDEL, INCEST

Miljöpartiet vill att det ska vara en prioriterad uppgift för polis och sociala myndigheter att skydda kvinnor och barn mot misshandel och incest. Domstolar ska med prioritet och kort varsel kunna döma till besöks- och kontaktförbud. Vidare ska människor som misshandlar och/eller begår incest kunna dömas till psykisk vård under fängelsetiden.

EFFEKTIVARE BROTTSS- BEKÄMPNING

Miljöpartiet anser att ekonomiska brott, miljöbrott och organiserad brottslighet ska bekämpas på ett mer effektivt sätt och ges högre prioritet. Samma sak gäller våldsbrotten, dit vi räknar misshandel, våldtäkt och övergrepp mot barn.

Polis, åklagare och domare måste få bättre utbildning i hur man bekämpar ekonomiska brott och miljöbrott. Vi anser att straffen inom dessa områden ska skärpas och att preskriptionstiden för miljöbrott ska vara 25 år.

KONSUMENTRÄTT

Lagen måste i större utsträckning hävda konsumenternas intressen och ta hänsyn till att produ-

Vi vill ...

- att internationella avtal och konventioner som Sverige undertecknar införlivas i svenska lag.
- att rätten att slippa bära vapen garanteras.
- att allemansrätten grundlagsskyddas.
- att lag stiftas som garanterar fullvärdig konsumentupplysning både när det gäller produkter och företag.
- att rätt till samvetsvägran införs som gör det möjligt att vägra utföra visst arbete.
- att kriminalvården blir mänskligare och ges människovärdiga former.

center och återförsäljare har tillgång till betydligt mer information och kunskaper om varan eller tjänsten. Särskilt viktigt är det att skydda konsumenterna mot oseriös och dyr kreditgivning och mot hälsofarliga och miljöfarliga produkter.

Miljöpartiet kräver lagstiftning som garanterar fullvärdig konsumentupplysning såväl om tjänster och produkter som om företag. Vi vill också införa en lagstadgad, generell och offentligt övervakad allergi- och miljömärkning med sk livscykel-specifikation för alla varor.

ALLEMANSRÄTTEN

Allemansrätten är en urgammal sedvanerätt som bl.a. innebär att alla har rätt att vistas i skog och mark utan att betala markägaren om lov. För att rätten ska försvagas måste den enligt Miljöpartiets mening föras in i lagstiftningen och grundlagsskyddas.

EXPROPRIATIONER

Miljöpartiet anser att expropriationer bara ska kunna ske genom beslut i domstol. Fastighetsägaren ska ha rätt att själv anlita juridisk och teknisk hjälp på den exproprierandes bekostnad. Domstolen måste ta stor hänsyn till fastighetsägaren och vara restriktiv när det gäller ingrepp i de ekologiska systemen.

SAMVETSVÄGRAN

Miljöpartiet anser att regler ska införas som gör det möjligt att utan påföljd vägra att utföra visst arbete. De ska gälla om man genom att utföra arbetet riskerar liv eller hälsa för sig själv eller någon annan person, begår brott, sprider massförstörelsevapen eller gift eller skadar känsliga miljöer.

EKOLOGISKT NÖDVÄRN

Miljöpartiet anser att reglerna om nödvärn i svensk lag ska kompletteras med en regel om att den som söker avvärja ett pågående eller överhängande ingrepp i känsliga naturmiljöer handlar i nödvärn. Dock får denna nödvärnsprincip inte legitimera våld mot människor, djur eller annans egendom.

REGISTRERING AV DATA

Miljöpartiet anser att inga data om någon människa ska få registreras utan att hon vet om det och att inga register ska få samköras utan att den registrerade får veta det. Vidare ska personnummer användas mer restriktivt än vad som sker i dag.

KRIMINALVÅRD

Miljöpartiet anser att kriminalvården måste bli mänskligare. Den bör medverka till att människor slutar att begå brott och i stället gör positiva samhällsinsatser. Fängelsestraff bör därför användas så litet som möjligt, avtjänas under människovärdiga former och alltid vara tidsbegränsade. Det stora flertalet brottslingar har missbruksproblem eller andra sociala problem och blir inte hjälpta av fängelsestraff. När institutionsvistelse ändå är oundviklig bör fängelset om möjligt bytas mot en gemenskap, t.ex. ett producerande kollektiv, där olika former av behandling ges. Missbrukare ska kunna dömas till vård i stället för straff.

Den reparativa sidan av påföljden, som handlar om att ställa till rätta och minska skadeverk-

ningarna av brottet, bör betonas mer än nu. Brottsling och brottsoffer bör också konfronteras för att båda ska komma till insikt om människan på respektive sida. På detta sätt kan offrets psykiska skador minskas.

Samhällsförändringar i stort – bättre gemenskap i bostadsområden och i arbetslivet, ändrade könsroller och ett samhälle där alla behövs och känner ansvar för sin närmiljö – både förebygger brott och underlättar återanpassningen för de redan dömda.

UNGDOMSBROTTLIGHET

Miljöpartiet anser att brottslighet under ungdomsåren kan förebyggas och förhindras. Barns avvikande beteende måste uppmärksammas på tidigt stadium. Förskolan och skolan måste få ordentliga resurser för att behandla barn och ungdomar med problem, så långt möjligt i samarbete med föräldrarna.

Om ungdomar begår brott måste fängelsestraff undvikas. I stället bör ungdomsbrottslingar placeras i kollektiv eller familjehem eller bo kvar hos föräldrarna med stöd och övervakning från sociala myndigheter eller kriminalvårdens frivård.

Utbildning

Miljöpartiet de gröna anser att skolan ska vara en skola för alla, där barn med olika förutsättningar, från olika miljöer och med olika religionsinriktningar fostras till att leva tillsammans och ha respekt för varandras egenart.

Skolan ska vara en arbetsplats dit alla går med glädje, där det är en lust att lära och arbeta och där alla känner ansvar för varandra och för verksamheten.

Skolan är landets största arbetsplats. Eftersom barn arbetar där är det viktigt att ställa särskilt höga krav på skolans arbetsmiljö, både den fysiska och den psykosociala.

Utbildning ska utgå från en medveten kunskapssyn. Miljöpartiet förkastar föreställningen om "objektiv kunskap". All kunskap och all undervisning rymmer värderingar och därmed ett mått av subjektivitet. De värderingar skolan står för ska därför vara öppet redovisade, kunna ifrågasättas och tåla denna prövning.

Miljöpartiet anser att eleverna ska lära sig att själva söka kunskap på ett kreativt sätt.

MÅL OCH GRUNDLÄGGANDE VÄRDERINGAR

En grundsyn som är demokratisk och som utgår från att människan till sin natur är aktiv och vill vara deltagande ska enligt Miljöpartiets uppfattning präglade all utbildning. För att överleva som art på jorden måste människan utveckla en ekologisk förståelse. Det räcker inte att bara känna till, vi måste också förstå och respektera naturens lagar.

Som sociala varelser måste vi också förstå vår kulturella särart och de historiska skeenden som format samhället. Barnen behöver insikt i sin egen historia och vetskap om att de är med och formar framtiden. Ett brett och medmänn-

ligt perspektiv på omvärlden är viktigt om denna framtid ska bli fredlig – förståelsen och respekten för andra folk och kulturer är livsviktig, liksom idén om jämställdhet mellan könen.

Som individer behöver barnen tycka om sig själva sådana de är oavsett prestation. Barn som är starka och trygga i sig själva vågar också ge av sig själva. Ett medmänniskt perspektiv på omvärlden blir då möjligt.

Miljöpartiet anser att undervisningen ska bygga på en helhetssyn där människan betraktas som en medvarelse i det stora ekologiska samspelet. Detta ska gälla alla skolformer, från förskola till högskola och annan vuxenutbildning. Kunskap och färdighet, teori och praktik är lika viktiga i en sådan process. Eleverna ska uppmuntras att utveckla och använda sin tankeförmåga, sina känslor, sin vilja, sin handlingskraft och sin fantasi. Undervisningen ska vara en växelverkan mellan teori och praktik och ge eleverna kunskaper som är förankrade i verkligheten.

UNDERVISNINGENS INNEHÅLL

En större kunskap och förståelse för ekologi och förhållandet människa - natur kan skapas genom att sådana aspekter i större utsträckning tas upp som en naturlig del av undervisningen i skolans olika ämnen och inte bara i undervisningen inom det naturvetenskapliga området.

Förutom att skolan ska ge grundläggande färdigheter i tal, läsning, skrivning och räkning ska alla ges goda möjligheter att uttrycka sig i bild, musik, drama m.m. Estetiska ämnen och hantverk ska få större utrymme.

I skolan bör ett tvärvetenskapligt arbetssätt främjas. I gymnasieskolan bör eleverna kunna välja såväl ämnen som svårighetsgrad i ämnena.

I dagens och framtidens samhälle är det av större betydelse att tillägna sig en bred allmän-

kunskap om samhället än att tidigt specialisera sig inom ett yrkesområde. Vi förespråkar en deltagande demokrati, där besluten förs närmare människor. Ett sådant samhälle förutsätter stor medvetenhet och god allmänbildning bland medborgarna. Kritiskt tänkande, analys och problemlösning bör också vara en naturlig del av alla undervisningsmoment.

Vidare måste freds- och miljöundervisning, såväl som undervisning i konfliktlösning och samlevnad, ges ökad vikt och större utrymme i grund- och gymnasieskolan.

SKOLANS ORGANISATION

Självstyrande skolor

Miljöpartiet förordar små och självstyrande skolor. Stora skolor bör delas upp i självstyrande enheter. Varje skola ska ha en styrelse bestående av skolpersonal, elever och föräldrar. Denna styrelse ska, med utgångspunkt i läroplanen och skolans allmänna övergripande mål, kunna fatta beslut i alla övergripande frågor som rör verksamhet och drift.

Mångfald och lokala lösningar

Miljöpartiet vill se en utveckling i riktning mot allt fler skolor med olika pedagogiska idéer och ämnesinriktningar. Detta ger möjlighet till frihet, valmöjligheter, kreativitet och lokala lösningar. Denna utveckling får dock inte leda till ett segererat skolsystem.

Vi vill...

- att familjen ska kunna välja skola och att samhällets stöd följer eleven.
- att skolor ska vara små och självstyrande med en styrelse bestående av skolpersonal, föräldrar och elever.
- att skapande verksamheter får större utrymme i förskola och skola.
- att betyg inte sätts i grundskolan. I gymnasiet ersätts dagens betyg med "godkänd" eller "icke godkänd".
- att folkhögskolan garanteras frihet och tillräckliga resurser.
- att tvärvetenskap och miljöforskning inom högskola förstärks radikalt.

Alla skolor som följer skollagen och läroplanen och som är öppna för alla barn oberoende av kulturell bakgrund och religionsinriktning ska enligt Miljöpartiets mening ha likvärdiga ekonomiska villkor. Bidraget från samhället måste därför beräknas efter de lokala förutsättningar som råder. Undervisningen vid grundskolor, gymnasieskolor, högskolor, den kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolor ska enligt vår mening i huvudsak vara offentligt och solidariskt finansierad.

Elevanpassad undervisning

Elever med fysiska, psykiska eller sociala handikapp ska tillförsäkras en god undervisning anpassad till elevens behov och förutsättningar. De ska erbjudas möjlighet att välja att delta i vanlig klass eller i speciell grupp. Undervisningen ska läggas upp i samråd med föräldrarna.

Lärarutbildning

Lärarna utgör en av landets viktigaste yrkesgrupper. Miljöpartiet vill därför understryka behovet av gedigen lärarutbildning som förberedelse för läraryrket. Pedagogisk skicklighet, dvs förmåga att förmedla, lyssna och förstå, bör jämföras med traditionella ämneskunskaper. En bred arbetslivserfarenhet ska enligt vår mening räknas som särskild merit vid antagningen till lärarutbildningen.

BETYG

Eleverna ska enligt Miljöpartiets uppfattning inte betygsättas i grundskolan. Återkommande informella samtal med elev och föräldrar är dock viktiga för att ge eleven stöd i skolarbetet. Det nuvarande betygssystemet på gymnasiet ska avskaffas och ersättas med betygen "godkänt" och "icke godkänt".

Intagningen till gymnasieskolan och högskolan ska ske utifrån elevens intresse och de krav på förkunskaper och personliga förutsättningar som respektive utbildning ställer. Om antalet platser är färre än antalet sökande ska i första hand antalet platser ökas så långt det är möjligt. I andra hand får antagningstest användas.

FOLKHÖGSKOLAN

Folkhögskolorna utgör väsentliga inslag i det svenska utbildningsväsendet, både genom sina specialutbildningar och genom den möjlighet till en andra chans som de erbjuder människor.

Miljöpartiet anser att folkhögskolan ska garanteras bibehållen frihet och tillräckliga resurser för att behålla och utveckla sin särart. Verksamheten inriktas på att utveckla individens personlighet och förmåga till samhällsansvar och bedrivs under demokratiska arbetsformer.

DEN KOMMUNALA VUXEN- UTBILDNINGEN

Den kommunala vuxenutbildningen behöver stärkas för att motsvara de krav som ett samhälle i förändring ställer. Miljöpartiet vill att människor ska få bättre möjligheter till vidareutbildning och komplettering för att läsa på högskola eller skaffa sig en bredare yrkeskompetens.

HÖGSKOLAN

Miljöpartiet anser att högskolan ska vara ett dynamiskt centrum både för nytt vetande och för mänsklig utveckling. Den ska vara en förändrande kraft och i hög grad inriktas på att lösa de avgörande problem som mänskligheten står inför. Dessa problem kan sällan avgränsas inom traditionella ämnesområden. Ett mer utvecklat samarbete mellan olika forskare, ämnen, fakulteter och högskolor blir alltmer nödvändigt.

Högskoleutbildningen ska enligt Miljöpartiets uppfattning inte bara vara en yrkesutbildning. Studierna ska också ge studenterna en helhetssyn och utveckla deras personlighet, även vid fördjupning och specialisering. Den viktigaste förändringen att genomföra är att formulera nya mål för högskolan med utgångspunkt i en helhetssyn och en vidgad kunskapssyn. Detta kommer att påverka både kurssammansättning och ämnesinnehåll liksom inriktningen av studier och forskning. Tvärvetenskapliga kurser och arbetssätt ska uppmuntras.

Studierna ska kunna varvas med arbete. En lösning av problemet med studenternas ekonomiska situation är att införa någon form av studielön.

Utbildningen i miljöfrågor måste förbättras för ett flertal yrkesgrupper. Särskilt betydelsefullt är det att den förbättras för kategorier som har inflytande över hur lagstiftning och andra

miljörelaterade åtgärder genomförs. Det handlar bl.a. om åklagare, poliser, ingenjörer och ekonomer.

Miljöpartiet vill undvika en alltför intim koppling mellan högskolan och näringslivets kortsiktiga intressen. Som källa till ny och ofta oönskade kunskap måste högskolan ha en hög grad av självständighet.

Enligt Miljöpartiets uppfattning ska staten garantera medel för en bra grund- och forskarutbildning utan att den årliga redovisningen snävt ska styra nästa års finansiering. Risken att kvaliteten raderas är stor om en institution eller enhet måste producera färdiga studenter för att garantera nästa års budget. En högskola kan inte bedrivas enligt samma principer som ett företag – att utbilda studenter kan inte jämföras med att producera varor.

FORSKNINGEN

Forskningens etiska och moraliska komplikationer måste ständigt lyftas fram. En praktiskt tillämpad etik ska i högre grad än i dag styra hur forskningsresurserna fördelas. Miljöpartiet anser att försiktighetsprincipen ska tillämpas i all forskning som kan ha stora och oförutsägbara konsekvenser, liksom i situationer som innebär psykologiska och etiska experiment. Detta gäller t.ex. fosterdiagnostik och reproduktionsteknik för människor. Det gäller vidare bioteknik och i allra högsta grad genteknik.

Miljöforskningen måste förstärkas radikalt, inte bara inom det naturvetenskapliga området utan också inom nationalekonomi, juridik, statsvetenskap, psykologi och sociologi. Miljöpartiet vill särskilt betona nödvändigheten av stora och ämnesövergripande forsknings- och utvecklingsinsatser för att förebygga hälsoproblem och miljöskador. Freds- och konfliktforskningen måste också förstärkas och i högre grad inriktas på konfliktlösning utan användande av våld.

Djurförsök

Vi anser att djurförsök som gäller tester för onödiga varor som kosmetika ska stoppas. I övrigt ska djurförsöken minimeras och ersättas med andra metoder, exempelvis cellodlingar.

Socialpolitik

Miljöpartiet de gröna vill utforma social politiken så att människors trygghet och oberoende stärks. Målet är att uppnå ett öppet, solidariskt och kärleksfullt samhälle.

Det behövs en genomgripande demokratisering av samhället för att bryta människors känslor av maktlöshet och återupprätta tron på att de själva kan påverka sin livssituation. Besluten bör fattas närmare människorna, och möjligheterna att delta i beslutsprocesserna måste öka.

Miljöpartiet anser att integritet och respekt för människan ska präglade det sociala arbetet. Människors svårigheter ska relateras till deras sociala sammanhang. Vi vill också medverka till att människor i större utsträckning erbjuds hjälp till självhjälp och därmed får bättre möjligheter att lösa sina egna problem.

Samhället ska enligt vår mening garantera alla en ekonomisk bastrygghet. De befintliga trygghetssystemen – sjuk-, arbetslöshets- och socialförsäkringssystemen – ska därför förbättras och utvecklas.

ARBETE

Miljöpartiet vill att yrkesrollen och lönearbetet ska avdramatiseras och att vi människor ska kunna bygga vår självkänsla på betydligt bredare grunder. Lönearbete ska vara meningsfullt, både för individen och för samhället som helhet. Det kan vara lika förnedrande och destruktivt med "systsättning" som med arbetslöshet.

Samtidigt är vi absoluta i vårt krav på att samhället inte ska acceptera arbetslöshet. Genom den skatteväxling vi förordar – minskad skatt på arbete och höjd på energi och råvaror – genereras flera arbetstillfällen, eftersom återvinningsprocesser är mer arbetsintensiva än processer som bygger på jungfruliga råvaror. Den lägre beskattningen av arbete medför också att vård, omsorg,

kultur och utbildning blir "billigare" än i dag. Omställningen till ett långsiktigt uthålligt samhälle kräver en betydande mängd arbete.

Miljöpartiet kräver en successiv minskning av den normala arbetstiden med sikte på 30 timmars arbetsvecka. Med en kortare lönearbetstid får vi mer tid till informellt arbete, t.ex. med samverkansprojekt i bostadsområdet, kring barnen, ungdomarna eller de äldre.

Genom ekonomiska styrmedel och förändringar av skattesystemet vill Miljöpartiet stärka självtilliten i lokalsamhället. Vi vill också stödja organisationsformer som innebär självförvaltning och därmed större möjlighet till delaktighet, ansvar och helhetssyn.

Vi vill ...

- att föräldraförsäkringen byggs ut och kvoteras.
- att föräldrar ska kunna bli dagbarnvårdare åt eget barn för att få del av kommunens barnomsorgsresurser.
- att föräldrar fritt ska kunna välja barnomsorgsform.
- att en rörlig pensionsålder mellan 60 och 70 år införs.
- att handikappade i så stor utsträckning som möjligt ska kunna leva under samma villkor som andra.
- att låga gränsvärden för elektromagnetisk strålning införs när det gäller arbets- och bostadsmiljö.
- att tobaksreklam förbjuds.

ARBETSMILJÖ

Miljöpartiet anser att automatiseringen av arbetslivet ska inriktas på att eliminera riskfyllda arbetsmiljöer och ensidiga och tråkiga arbeten.

Grundprincipen för allt arbetsmiljöarbete ska vara att undanröja riskkällorna i själva produktionsprocessen snarare än att minska skadeverkningsarna med t.ex. personlig skyddsutrustning.

Skyddsombuden ska ges starkare skydd och bättre rätt och skyldighet att stoppa verksamheter som kan skada hälsa eller yttre miljö.

Den psykosociala arbetsmiljön

Den psykosociala arbetsmiljön måste uppmärksammas mer – det kan handla om mobbning, sexuella trakasserier, stress eller bristande inflytande och överblick. Miljöpartiet kräver ett bättre skydd för människor som utsätts för mobbning eller sexuella trakasserier på sin arbetsplats. Skador av psykosocial natur ska jämföras med fysiska arbetsskador när det gäller ersättning.

Vidare ska arbetstagarna ges ett verkligt medbestämmande över sin arbetssituation. Arbetsutvidgning, arbetsrotation, lagarbete och självstyrande grupper ska främjas.

Den kemiska arbetsmiljön

På många arbetsplatser är kemiska hälsorisker av olika slag ett stort problem. I dag finns tiotusentals olika kemiska ämnen i industriellt bruk, och varje år introduceras ett tusental nya. Många av de farliga ämnena ger inga varningssymtom. Den som en längre tid exponerats för dem kan dock drabbas av invalidiserande sjukdomar, ibland med dödlig utgång.

Miljöpartiet vill att försiktighetsprincipen ska gälla vid introduktion av nya kemiska ämnen. Forskningen kring hur ämnen i förening påverkar människors hälsa ska ges ökade resurser.

Gränsvärden ska sättas så lågt att de säkert skyddar mot skadeverkningsarna, även på lång sikt. Gränsvärden ska vidare vara juridiskt bindande för arbetsgivaren.

Den fysiska arbetsmiljön

Den fysiska arbetsmiljön har i vissa avseenden förbättrats under de senaste decennierna. Ändå skadas, invalidiseras och dödas varje år ett stort antal människor på grund av brister, slarv och ointresse från arbetsgivarna i kombination med en dålig lagstiftning. Vi har också sett hur nya problem och riskgrupper tillkommit, framför allt inom kontorsarbete.

Miljöpartiet kräver att gränsvärdet för buller sänks. Vidare måste riskerna med elektromagnetisk strålning tas på allvar av myndigheter och företag. Sambandet mellan strålningen och cancer och hjärntumörer är dokumenterat. Fler forskningsinsatser och utredningar behövs, men redan nu ska låga gränsvärden för elektromagnetisk strålning införas, i enlighet med försiktighetsprincipen.

Miljöpartiet kräver vidare att kärnkraften snart ska avvecklas för att de radioaktiva strålningsriskerna ska minska. Saneringen av asbest ska fortsätta, och en totalinventering av var ämnet finns ska genomföras.

Sanering av hälsovådliga lokaler och ett ekologiskt byggande som helt litar till naturmaterial är väsentliga insatser för att minska riskerna i arbetsmiljön.

BARNEN

Miljöpartiet anser att samhällsplaneringen ska utgå från och prioritera barnens behov och intressen. De politiska beslut som är bra för barnen är bra för hela samhället.

Att vara förälder är sannolikt den svåraste uppgift vi ställs inför i livet. Därför måste samhällets insatser i hög grad syfta till att stödja föräldrarna för att barnens miljö – i vid mening – ska bli bättre i stället för alltmer barnfientlig, som i dag.

Miljöpartiet vill att föräldradigheten ska förlängas och delas mellan föräldrarna. Barnens rätt till en god uppväxt innebär också att en god barnomsorg och skolbarnsomsorg garanteras. Barnens rätt till förskola ska enligt vår uppfattning vara skyddad i lag.

Föräldrarna ska få möjlighet att i större utsträckning välja barnomsorg. Vi arbetar för ett rikare utbud av alternativa barnomsorgsformer – i kommunal, kooperativ eller enskild regi. Föräldrar som vill vara hemma med sina barn ska kunna bli dagbarnvårdare för sitt eget barn och därigenom få del av kommunens barnomsorgsresurser.

Miljöpartiet kräver vidare att utsatta barn och familjer i kris får ett starkare stöd av samhället, så att onödiga omhändertaganden kan undvikas.

ÄLDRE

En av de stora utmaningarna i början av 2000-talet i Sverige blir att kunna ge det kraftigt ökande antalet äldre en värdig ålderdom. Dagens traditionella äldreomsorg är trots sina brister och sin

otillräcklighet mycket dyr. Det är bl.a. därför nödvändigt att bygga upp starka sociala nätverk i bostadsområdena, så att en del av t.ex. hemtjänstens arbetsuppgifter utförs i samverkan mellan anställd personal och olika boendegrupper. Om de gamla får meningsfulla uppgifter i boendegemenskapen minskar dessutom det fysiska och psykiska vårdbehovet.

När vi människor blir äldre ska samhället garantera oss valfrihet i boendeformer och en värdig vård. Den som i hemmet önskar vårda en äldre släkting eller en vän ska ges ekonomiskt stöd från samhället.

Miljöpartiet vill ha en rörlig pensionsålder mellan 60 och 70 år. Under denna tid ska det finnas möjlighet att ta ut delpension.

Den allmänna tilläggs pensionen (ATP) bör såväl av rättviseskäl som av statsfinansiella skäl sakta fasas ut och ersättas med en grundpension som är lika för alla och betydligt högre än i dag. De som vill ha en pension utöver grundpensionen måste med ett sådant system spara i privata pensionsförsäkringar eller liknande.

HANDIKAPPADE

De handikappade ska i så stor utsträckning som möjligt kunna leva under samma villkor som andra. De ska själv få välja boendeform och servicegrad.

Samma kvalitet ska erbjudas för olika typer av handikapp. De medicinskt handikappades (exempelvis astmatikers och allergikers) behov bör synliggöras. Handikappade inom den psykiatriska vården bör uppmärksammas.

Vid funktionsnedsättningar är det betydelsefullt att rehabilitering sätts in tidigt och samordnat. Ju tidigare man börjar arbeta med att bygga upp individens egen förmåga, desto bättre blir resultatet och desto mindre resurser behövs längre fram. Miljöpartiet anser att samhället måste byggas så att alla kan delta med god livskvalitet. Handikapphjälpmedel ska vara avgiftsfria då de förskrivits. De handikappade ska erbjudas transporter på villkor som är likvärdiga andra grupper.

Miljöpartiet anser att omsorgen om psykiskt utvecklingsstörda ska utgå från principen om normalisering, närhet och helhet. Utvecklingsstörda ska ha stöd och möjligheter till ett människovärdigt liv i gemenskap med andra människor.

Resurserna måste vara sådana att det finns möjlighet till individanpassade lösningar. God livskvalitet ska värnas genom lagstiftning med överklaganderätt.

Barn måste i första hand få bo i familj. Samtidigt ska en sådan utveckling kompletteras med utvidgat stöd till familj och anhöriga.

SEXUALITET

Alla människor har rätt att vara den man är och älska den man vill, antingen man väljer ett homo-, hetero- eller bisexuellt levnadssätt, så länge man inte skadar någon. Det är därför oacceptabelt att människor diskrimineras på grund av sin sexuella läggning. Miljöpartiet anser att homosexuella ska kunna få sitt parförhållande registrerat.

Prostitution har ingenting med kärlek att göra, däremot med makt, droger och kriminalitet. Vi anser därför att de som utnyttjar prostituerade ska kunna straffas.

MISSBRUK

Drogmissbruket är ett av vårt samhälles största problem. Missbruket leder till sociala problem både för missbrukaren och för dennes omgivning. Det orsakar dessutom mycket stora kostnader. Miljöpartiet ser kampen mot drogerna som en del av kampen för ett bättre samhälle.

Vi vill se en ökad satsning på information i skolor och stöd till frivilligorganisationer för att motverka glorifieringen av missbruket. Ungdomsmottagningar och tonårsbyråer är till stor nytta och ska stödjas.

Resurser ska enligt Miljöpartiets uppfattning finnas för uppföljning och eftervårdskontakter efter vistelser på behandlings- och inackorderingshem, då det är en viktig del i att förebygga återfall i missbruk.

Alkohol

Alkoholbruket åsamkar det svenska samhället årliga skador i storleksordningen 100 miljarder kronor. De fördelar sig på bl.a. socialvårds-, sjukvårds-, rätts- och kriminalvårdskostnader, sjukfrånvaro, trafikskador och olycksfall, misshandel och andra våldsbrott. Minskad alkoholkonsumtion leder till minskade kostnader och minskat lidande.

De styrmedel som Miljöpartiet vill använda för att minska alkoholkonsumtionen är bl.a. hög beskattning, alkoholfri offentlig representation, ingen avdragsrätt för alkohol vid privat representation och en mer aktiv information om alkoholens skadeverkningar.

Miljöpartiet verkar för att de frivilliga organisationer som arbetar för ett alkohol- och drogfritt samhälle ska få ett ökat moraliskt och ekonomiskt stöd. Vi sprider också information om farorna med alkohol och andra droger och visar på fördelarna med alkoholfria miljöer och ett i övrigt drogfritt liv.

Narkotika

Vi anser att samhället ska ha en mycket sträng syn på narkotika. Kraftigt ökade resurser måste sättas in för att minska smuggling, försäljning

och användning. Lagstiftningen ska skärpas för att i större utsträckning möjliggöra tvångsbehandling av narkomaner.

Tobak

En minskad konsumtion av tobak är också ett betydande samhällsintresse. Miljöpartiet anser att kraftigt höjda skattesatser ska kombineras med åldersgräns för inköp och reklamförbud och att alla offentliga lokaler ska vara rökfria. Vi arbetar också för ökad information i skolan och i samhället i övrigt om tobakens skadeverkningar.

Hälso- och sjukvård

Hälso- och sjukvård är en grundläggande del av välfärden. Miljöpartiet de gröna anser att människor över hela landet ska kunna känna tryggheten att samhället bistår den som blir sjuk eller handikappad. Sjukvården ska därför i huvudsak vara offentligt och solidariskt finansierad.

Onödigt lidande kan undvikas och sjukvårdskostnaderna stabiliseras och på sikt minska genom att man vidtar kraftfulla åtgärder för att minska miljöstörningar, miljörelaterade sjukdomar och trafik- och arbetsskador.

Inom vården måste förebyggande åtgärder prioriteras. Åtgärder vid sjukdom ska också sättas in tidigt och effektivt och kombineras med en aktiv rehabilitering. Med ökad kunskap om hur miljö och livsstil påverkar hälsan kan enskilda ta ett större ansvar.

Växande anonymitet, svårighet att överblicka en alltmer komplicerad verklighet och minskade möjligheter att påverka den egna situationen leder till passivitet och försämrat välbefinnande. Med ökad kunskap, ansvar och delaktighet i samhällets processer kan enskilda och grupper bättre påverka sina egna liv och inriktningen av samhället, så att en god hälsa för alla främjas.

Miljöpartiet vill verka för ett förhållningssätt inom sjukvården som utgår från den enskilda patientens behov och upplevelse av sin sjukdom. Läkarkåren behöver vidgad kompetens för få en helhetssyn på såväl människa och sjukdom som miljö.

En generös inställning till människans sociala behov och respekt för patientens egen vilja är viktig. Genom att använda och kombinera erfarenheter från olika forskningsfält liksom alternativmedicinsk kunskap kan man bättre ta till vara och stärka patientens egna läkande krafter.

FÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

Många av dagens sjukdomar orsakas av våra levnadsvanor och den fysiska eller psykosociala miljön. Ett långsiktigt folkhälsoarbete är därför en mycket viktig investering för framtiden, såväl ur mänsklig som ur samhällsekonomisk synvinkel.

Miljöpartiet arbetar för ett samhälle som utgår från vad en god psykisk och fysisk miljö kräver. Det innebär t.ex. att sunda byggnadsmaterial ska användas, att livsmedel ska framställas på ett ekologiskt riktigt sätt och att kemikalier ska kontrolleras och helst undvikas. En sådan inriktning kräver åtgärder på tre nivåer:

- internationellt genom bindande överenskommelser,
- nationellt genom lagstiftning och ekonomiska styrmedel,
- lokalt genom konkreta åtgärder i närmiljön kombinerade med hälsouppllysning.

Inom hälso- och sjukvårdsorganisationen ska enligt vår mening det förebyggande arbetet stärkas genom forskning, utbildning, information och personlig rådgivning. Inom de centrala myndigheterna ska den miljömedicinska kompetensen utökas.

På det lokala planet ska friskvården vidareutvecklas. För att stärka förebyggande vård och rehabilitering ska det även finnas fler hälsohem och hälsocentrer som komplement till den öppna vården och sjukhusen.

LOKAL SJUKVÅRD

Den lokala sjukvården, primärvården, är basen i hälso- och sjukvården. Miljöpartiet anser att det ska finnas ett väl utbyggt omhändertagande så nära patientens boendemiljö som möjligt. Ansvaret för primärvården bör överföras till kom-

munerna. Den lokala sjukvården ska byggas ut och det lokala, förebyggande arbetet prioriteras.

Om vården ska kunna ges utifrån en helhets-syn på individen som innebär att hänsyn tas till både kropp och själ behövs fasta personliga kon-takter i sjukvårdsorganisationen. Detta kan bäst åstadkommas genom att läkaren eller distrikt-sköterskan tar ett ansvar för de patienter som väljer just honom eller henne. Hembesök ska kunna göras i större utsträckning än i dag.

Samarbetet och samordningen ska förbättras, inte bara inom sjukvårdens organisation utan också med skolor, arbetsplatser m.m., för att un-derlätta rehabilitering och anpassning. Särskilt viktigt är samarbetet då det gäller människor med kroniska sjukdomar eller handikapp och då det gäller äldre långtidssjuka. Betydelsen av psyko-sociala faktorer måste betonas mer än tidigare.

Inom primärvården ska enligt Miljöpartiets uppfattning också insatser av anhöriga i vård och omsorg organiseras. Detta gäller också rehabili-tering och återanpassning samt omhändertagande av handikappade och psykiskt sjuka som inte är intagna för slutna vård. Tidiga stödåtgärder ska finnas för omhändertagande av brottsoffer och vid livskriser. Vi anser vidare att vårdcentraler, distriktsläkarmottagningar och barnavårdscentra-ler ska värnas och utvecklas.

VÅRD PÅ SJUKHUS

Med en väl utbyggd primärvård kan sjukhusen fylla sin egentliga funktion, att erbjuda akutvård-sinsatser, specialistvård och slutna vård. Miljö-partiet anser att akutvården på sjukhus ska kän-netecknas av hög kvalitet och insatser som är snabba och korta. Detta kräver en väl utbyggd eftervård i hemmet eller på institution. Metod-utvecklingen i specialistvården ska inriktas mot så skonsamma behandlingsmetoder som möjligt.

Sjukvården ska främja tillfrisknande. En in-siktsfull utformning av lokalerna vad gäller färg, form och placering liksom möjligheter till ro och viss aktivitet samt matens kvalitet och innehåll är faktorer som tillsammans med ett varmt och mänskligt förhållningssätt i omvårdnaden stöder den medicinska behandlingen. Miljöpartiet anser också att alternativmedicinska och psykoterapeu-tiska metoder och erfarenheter ska tas till vara i högre grad än som i dag sker.

PSYKIATRI

Den psykiatriska vården bör liksom övrig vård präglas av en helhetssyn på människan. Vården

ska omfatta hela kedjan från slutna till öppen vård -med minsta möjliga ingrepp i människors liv. Då den medicinska synen enligt Miljöpartiets uppfattning fortfarande dominerar alltför starkt inom sjukvården ska psykosociala och miljö-mässiga faktorer ges en större tyngd. Utbyggnad av en "rätt till krisbearbetning" för varje barn och vuxen är en nödvändig förebyggande åtgärd som ligger väl i linje med tanken bakom den kata-strofhjälp som byggs upp i dag.

Inom den psykiatriska vården ska akuta insat-ser vara korta och ske med så litet droger (psyko-farmaka) som möjligt.

Vi anser också att läkarremitterad psykote-rapi, utförd av godkänd terapeut, ska ersättas genom sjukförsäkringen. Vidare ska den öppna vården tillföras sådana resurser att de sjuka kan leva i samhället.

TANDVÅRD

Tandvårdens tyngdpunkt ska enligt Miljöpartiets uppfattning ligga på det förebyggande arbetet.

Det finns ingen anledning att ha skilda sys-tem för tandvård och sjukvård. Vi vill därför se

Vi vill ...

- att sjukvården i huvudsak ska vara offentligt och solidariskt finansierad.
- att förebyggande åtgärder för att minska sjukdom och sjukvårds-kostnader prioriteras.
- att den lokala vården - primärvården - är basen i hälso- och sjukvården.
- att amalgam som tandfyllnadsmaterial förbjuds.
- att ökade resurser avsätts för rådgiv-ning inför, och uppföljning efter, abort.
- att manipulering av den mänskliga arvsmassan inte tillåts .
- att varje individ har rätt att i livets slutskede dö värdigt i en känd och lugn miljö.
- att sjukvårdskostnaderna orsakade av trafik samt alkohol- och tobaksbruk betalas av användarna.

en samordning mellan tandvårdsförsäkringen och sjukvårdens betalningssystem. Speciellt viktigt är detta för patienter som har stort tandvårdsbehov på grund av medicinska problem med olika tandfyllnadsmaterial. Vi anser också att forskningen om tandfyllnadsmaterials inverkan på kroppen ska intensifieras. Amalgam som tandfyllnadsmaterial ska förbjudas. Allt material som används ska vara innehållsdeklarerat och allergitestat.

EGENVÅRD OCH ALTERNATIV VÅRD

Många människor kan med erfarenhet och rätt stöd klara en stor del av sjukvården själva. En bättre upplysning bör därför ges vid besök inom sjukvården, i föräldrautbildningen, på apoteken och inom vårdskolorna.

Miljöpartiet anser att samarbetet mellan den etablerade sjukvården och den alternativa vården ska förbättras. Vederhäftig information ska finnas lätt tillgänglig. Behandling hos registrerad eller legitimerad terapeut och vid godkänt hälsöhem eller sjukhus med alternativ inriktning ska ge rätt till ersättning från sjukförsäkringen.

ETIK

I dag finns möjligheter att påverka och besluta om liv och död på ett sätt som aldrig tidigare. Genteknik, fosterdiagnostik och de ökade möjligheterna till livsuppehållande insatser ställer oss alla inför svåra frågor. Det är väsentligt att medvetenheten kring dessa etiska livsfrågor hinner ifatt den medicinska och tekniska utvecklingen.

Miljöpartiet vill värna rätten att själv välja åtgärder och även rätten att vara människa med fel och brister. För att man ska kunna välja krävs upplysning och en öppen debatt i samhället om dessa etiska frågeställningar. Varje individ måste själv ta ställning i etiska frågor, men det är samhällets skyldighet att erbjuda ett sådant stöd att ett val blir möjligt.

FÖDSEL

Miljöpartiet anser att den naturliga processen ska stödjas vid havandeskap och förlossning.

ABORT

Nuvarande abortlagstiftning ska behållas, men ökade resurser till rådgivning före en eventuell abort och stöd efter abort ska tillföras. Kontakt med kurator ska alltid erbjudas.

GENTEKNIK OCH DONATION

Miljöpartiet säger nej till manipulering av den mänskliga arvsmassan. Inga organ får heller tas från människor, levande eller döda, som inte har givit sitt uttryckliga tillstånd till detta. Försäljning av organ kan inte accepteras.

LIVETS SLUT

Miljöpartiet anser att personer med svåra smärtor ska få tillgång till en verksam smärtlindring om de så önskar. Ingen ska mot sin vilja behöva utsättas för livsuppehållande behandling. När det är dags att dö ska varje individ, så långt det är möjligt, ha rätten att dö värdigt i en känd och lugn miljö.

FORSKNING OCH UTVECKLING

Ökade forskningsinsatser bör genomföras inom en rad områden som förebyggande hälsovård, omvårdnad, psykiatri, alternativmedicin, rehabilitering, näringslära och miljömedicin. Generellt sett behöver den tvärvetenskapliga forskningen stärkas.

Miljöpartiet anser att debatten om forskningsetik ska stimuleras och fördjupas, bl.a. genom inrättande av forskningsetiska råd. Läkemedelsföretagens och teknikutvecklingsföretagens inflytande över sjukvården är i dag alltför stort.

KVALITET

För att säkra kvaliteten i såväl metoder som omhändertagande bör medicinsk revision göras. Lokal kvalitetsuppföljning med direkt patientinflytande bör prövas inom alla vårdorganisationer. Miljöpartiet anser att möjligheterna för patienten att klaga och överklaga beslut ska förbättras.

STYRNING OCH FINANSIERING

En god vård och omsorg måste säkerställas för hela landet. Sjukvården ska därför i huvudsak vara offentlig och solidariskt finansierad. Avgifter ska hanteras så, att de som är beroende av återkommande behandling eller långtidssjukvård inte blir ekonomiskt lidande.

Vid sidan av den offentliga vården ska det enligt Miljöpartiets uppfattning finnas möjlighet att anlita privata och kooperativa vårdformer. Mångfald i vården kan ge ökade valmöjligheter för patienterna och ett bättre tillvaratagande av kreativitet och initiativkraft bland personalen. Alla inom vården och omsorgen ska dock följa de mål

och kvalitetskriterier som fastställs.

Sedan länge har vi i samhället accepterat principen att den som smutsar ned ska betala kostnaderna för att reparera de skador som nedsmutsningen förorsakar. Det är dags att överföra denna tanke till andra områden i samhället. Sjukvårdskostnader som orsakats av trafiken, av alkohol- och tobaksbruket och av användningen av farliga kemikalier bekostas i dag av alla skattebetalare. Miljöpartiet vill genomföra en reform som möjliggör direkta skatter på användarna som fullt ut kan bekosta sjukvården.

Landsbygd - glesbygd

Trots att stora delar av vår välfärd fortfarande skapas i glesbygden betraktas den ofta som improduktiv, en kostsam börda för de tätbefolkade delarna av landet. Miljöpartiet de gröna ser landsbygd och glesbygd som lika betydelsefulla i dag som någonsin. Om en övergång till ett kretsloppssamhälle ska vara möjlig behöver vi utveckling i stället för avveckling av glesbygden. Dess möjligheter och tillgångar är utomordentligt stora.

Vi sätter stort hopp till de människor som har insett att frihet och välbefinnande är långt viktigare än kortsiktigt ekonomiskt tänkande. I stället för att flytta dit där lönearbete och pengar finns frågar sig många hur de kan förändra tillvaron och bo kvar och arbeta i sin hembygd. I takt med att denna skara växer, växer också möjligheterna att avfolkningstrakter ska få liv på nytt.

INFORMELL EKONOMI

I glesbygden är arbetsbyte och varubyte en viktig del av ekonomin. Miljöpartiet vill uppmuntra detta. Det ökar möjligheterna till sidoinkomster och självförsörjning, som gör att det går att klara sig. Den s k informella sektorn, där man plockar bär, fiskar, jagar och odlar åt sig själv och bekanta, spelar en viktig roll, inte bara som rekreation utan som ett sätt att leva och överleva. Vi vill genom politiska beslut öka människors möjligheter att själva tillfredsställa sina behov utan att gå omvägen över penningekonomin.

SJÄLVTILLIT

De regionalpolitiska bidragen bör i princip skäras ned kraftigt. Vinsterna från vattenkraften, skogen och malmen bör i stället i stor utsträckning återföras till de områden som de kommer från.

Miljöpartiet anser att en början kan vara att de regioner som har vattenkraftsproduktion förutom regleringsmedel får tre öre/kWh för att bl.a. utveckla infrastrukturen. Vidare vill vi att stora delar av de statliga skogstillgångarna ska överföras till människor som bor och verkar i trakten. Naturtillgångarna ska i övrigt inte privatiseras.

REGIONALPOLITIK

Till dess att vinsterna från vattenkraften, skogen och malmen återbördats måste regionalpolitiken finnas kvar och utvecklas.

Miljöpartiet anser att lokal förädling av t.ex. trävaror och livsmedel – exempelvis gårdsmejerier och gårdsslakterier – ska stödjas genom bl.a. regionalpolitiska insatser. Privata och koopera-

Vi vill ...

- att de regioner som har vattenkraftsproduktion får tre öre per producerad kWh.
- att den informella sektorn, dvs. det arbete som utförs utanför lönearbetet, stärks och uppmuntras.
- att statens skogar i stor utsträckning överförs till de som bor i glesbygd. I övrigt ska naturtillgångar inte privatiseras.
- att glesbygdens befolkning kompenseras för högre transportkostnader.
- att post- och telekommunikationer förbättras i glesbygder.

tiva företag på landsbygden ska uppmuntras genom återkommande kurser och ekonomiskt startstöd. Vidare bör en stor del av landets grusvägar rustas upp till en acceptabel nivå.

Skatt på bär, hobbybiodling, svamp och kott-plockning ska helt avskaffas enligt Miljöpartiets uppfattning.

Vidare vill vi införa kraftigt sänkta arbetsgivaravgifter i utsatta regioner. Glesbygdens be-

folkning ska också kompenseras för högre transportkostnader.

Post och telekommunikationer ska byggas ut. Goda telekommunikationer är ett nödvändigt konkurrensmedel om tjänstenäringarna på allvar ska få en plats på landsbygden.

Slutligen bör statliga verk och institutioner, länsstyrelser, landsting och primärkommuner bör utlokalisera delar av sin verksamhet.

Stadsmiljö

Staden är hembygd för de flesta i Sverige. I en grön framtidsstad är det fullt möjligt för både barn och vuxna att leva ett gott liv och bo bra. På vägen dit måste betydande uppgifter lösas. Det krävs stora investeringar och politiskt mod.

Ju större städerna tillåts bli, desto större blir problemen. Människor mår inte bra av trängsel, buller och luftföroreningar. Det gör oss stressade och sjuka. Vi behöver grönområden och lugna oaser.

För att problemen ska minska krävs

- att de stora städerna inte tillåts växa mer,
- att biltrafiken, avgaserna och trafikbullret minskas,
- att parker och grönområden byggs ut, bevaras och skyddas.

BALANS I SAMHÄLLSBYGGET

Miljöpartiet de gröna anser att samhällsbyggandet ska inriktas på god balans mellan bostäder, arbetsplatser och naturmiljö. Bostad, arbete, dagis, skola och affärer ska vara så nära varandra som möjligt. Det ska vara lätt att åka kollektivt och att ta sig ut i naturen.

MILJÖ- OCH MÄNNISKO-VÄNLIGARE KOLLEKTIVTRAFIK

Kollektivtrafiken ska vara snabb och bekväm och ge möjligheter till avkoppling eller arbete. I större städer behöver kollektivtrafiken egna körfiler för att bli säker och snabb. Då kan biltrafiken minska och människorna ta tillbaka gaturummet.

Trafiklösningarna bestämmer bomiljö och samhällsutformning. Bilen tar i dag halva stadsytan. Det ger en mycket utspridd stad. Om ytan fördubblas så fyrubblas transporterna. Med en

glesare stad blir kostnaderna för kollektivtrafiken stora. Samhället måste byggas så, att det kan försörjas med kollektivtrafik.

Bilen betalar inte sina kostnader för parkeringsplatser och kommunala vägar. Den betalar inte för buller-, barriär- och hälsoproblem. Miljöpartiet anser att bilen måste betala för sina kostnader och sin ytkonsumtion.

BOSTADEN OCH KRETSLOPPET

Städer drar mycket energi och skapar stora mängder avfall. Genom att använda energin effektivare och utnyttja mer av solens och markens värme minskar man behovet av annan uppvärmning. Bostäder ska vara ljusa och ha naturlig ventilation.

Den gröna framtidsstaden är en viktig länk i kretsloppssamhället. Allt avfall ska gå att kompostera, återvinna eller återanvända. Sortering och kompostering ska enkelt kunna skötas i bostaden. Planeringen börjar redan i fabriken.

Vi vill ...

- att kollektivtrafiken förbättras kraftigt i städerna.
- att parker och grönområde utökas bevaras och skyddas från exploatering.
- att källsortering av avfall i hushållen införs.
- att hushållens avlopp skiljs från industrins för att kunna återföras till åkermarken.

Hushållens avlopp ska skiljas från industrins. Allt organiskt avfall ska på lång sikt återföras till åkermark. För detta behövs samverkan mellan

stad och land och utveckling av kretsloppsanpassade lösningar för att ta hand om organiskt avfall.

Stigfinnarna

- slutord

Miljöpartiet de gröna har tagit på sig dubbla roller. Vi fungerar både som stigfinnare och som politiskt parti i traditionell mening; vi är både före vår tid och mitt i den.

Kombinationen är ofta svår. Vi får inte vara så långt före att vi tappar kontakten med dem som kommer efter. Stigen får inte växa igen. Samtidigt vet vi att ingen tid finns att förlora.

Miljöpartiet vågar vara steget före. Vi är stigfinnarna i svensk politik -ett alternativ för överlevnad och solidaritet.

KÄRLEKEN TILL LIVET

Miljöpartiet är ett obekvämt parti. De gröna ifrågasätter den rådande världsbilden, de rådande maktstrukturerna och de ideologier som styr världen.

Men förändringar kräver tålamod och envishet. Den inre lågan måste hållas levande också när motgången, sorgen och rädslan känns övermäktig. Lågan som brinner för livet, kärleken och solidariteten får aldrig någonsin slockna. Den är en förutsättning för människans egen mänsklighet.

Som alla eldar måste även denna hämta sin energi ur något. För Miljöpartiet de gröna kan kärnan, meningen eller ledstjärnan sammanfattas i orden: kärleken till livet. Det är ur en grundläggande kärlek till livet som hela vår politik innehåll springer. Det är källan att ösa ur. Tillsammans med den brinnande viljan bildar den urkraften för oss.

VÄGEN TILL FRAMTIDEN

Vägen till ett ekologiskt hållbart samhälle innebär förändringar – ofta smärtsamma förändringar – men också glädje över att få vara med i arbetet för att återvinna framtiden och ett bra liv åt våra barn och barnbarn. Det är bara inom de ramar naturen sätter som vårt samhälle kan upprätthålla välstånd och välfärd under en längre tid.

Det är inte för sent, men det är bråttom. Ju längre förändringen dröjer, desto djupare blir problemen och desto svårare blir omställningen. Den tidsmarginal vi hade i går har redan minskat. Tiden rinner som sand mellan fingrarna.

Det är inte för sent, men det är bråttom. Minsta sten kan bli ett berg att klättra över, när det som växer är öknarna och hålen i himlen medan skogarna skövlas och dör.

Det är inte för sent, men det är bråttom. Livet är ett ständigt under. I varje ord som lyfter finns möjligheten. Vi blir allt fler som inte accepterar att framtiden upplöses i ett dis av svavel, allt fler som inte accepterar att de avgörande besluten flyttas utom räckhåll. Tillsammans kan vi få orden att växa till handling och handlingen att växa till förändring. Hoppet finns i att kärleken till livet är större än likgiltigheten.

Vägen till framtiden går inte genom stora teorier eller partiprogram. Vägen till framtiden går genom människors hjärtan. Finns modet, kraften och viljan så finns det också en framtid.

Elda under din vrede
med maktens nyheter
Dämpa inte din smärta
över livet
som stjäls ifrån oss
Trösta inte din sorg
över världen
som våldtas inför våra ögon
Elda under din vrede

Ingrid Sjöstrands "Elda under din vrede"

Miljöpartiet de Gröna bildades 1981. Då, liksom nu, fanns det inget annat parti i Sverige som arbetade med de långsiktiga överlevnadsfrågorna. Vår ideologi bygger på fyra solidariteter:

- solidaritet med djur, natur och det ekologiska systemet,
- solidaritet med kommande generationer,
- solidaritet med världens folk,
- solidaritet med människor i vårt eget land.

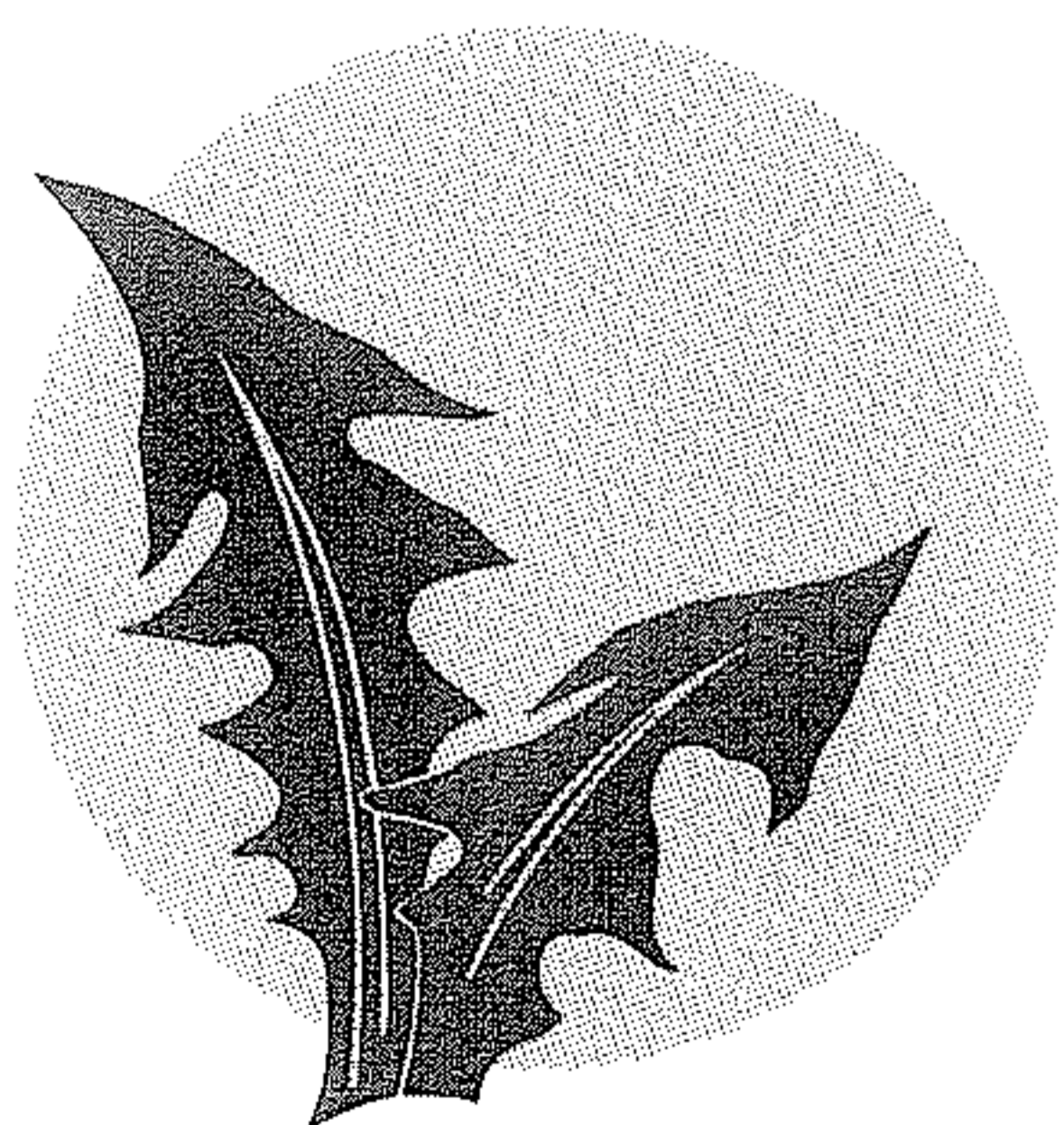
Utifrån dessa grundvärderingar formar vi vår dagspolitik. I många kommuner och landsting har vårt arbete varit framgångsrikt. Utvecklingen har blivit grönare! Vi har också påverkat debatten och drivit på de andra partierna, framför allt i miljöfrågor. Detta gjorde vi inte minst under åren 1988–91, när vi satt i riksdagen.

Miljöpartiet de Gröna vill förverkliga drömmen om ett ekologiskt och socialt hållbart samhälle. Vi vill fungera både som stigfinnare och som politiskt parti i traditionell mening. Vi är både före vår tid och mitt i den.

När skogarna skövlas, ozonhålet växer, orättvisorna ökar och framtiden är alltmer hotad, är det lätt att ge upp. Dumhet och kortsiktiga vinstbegär väger ofta tyngre än klokskap och långsiktighet.

I Miljöpartiets partiprogram, som du nu har framför dig, hoppas vi du finner verklighetsbeskrivningar, klokskap, visioner och vägar till framtiden som ger dig lust och vilja att arbeta för förändring.

Hotet är stort, men hoppet och möjligheterna är större!

miljöpartiet de gröna

Box 25014, 100 23 STOCKHOLM, 020-94 2000